

บทที่ 4

อุดมการณ์ทุนนิยมกับการพัฒนาหมู่บ้านให้ทันสมัย

ในบทนี้จะศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงชุมชนอันเกิดจากอุดมการณ์ทุนที่ขยายตัวเข้ามาในหมู่บ้าน โดยเน้นในเรื่องการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีการผลิต และการพัฒนาหมู่บ้าน กล่าวคือ แต่เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพการทอผ้าจะใช้เทคนิคการผลิตแบบดั้งเดิมที่ ต้องอาศัยแรงงานจากคนและสัตว์ ครั้นเมื่อรัฐได้พัฒนาประเทศภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 ตั้งแต่ปีพ.ศ.2504 เป็นต้นมา จะพบว่ารัฐได้ใช้แนวทางการพัฒนาทางการเกษตร โดยมีเป้าหมายในเพิ่มผลผลิตเป็นหลัก เช่น มีการส่งเสริมให้ใช้ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และการใช้รถไถ เมื่อสิ่งเหล่านี้เข้ามาแพร่หลายในชุมชน ได้ส่งผลให้ชาวบ้านเริ่ม เปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิต โดยมองว่าเป็นสัญลักษณ์ของความทันสมัย นำมาซึ่งความสะดวกสบาย ในขณะที่เดียวกันการผลิตเพื่อขายยังกระตุ้นให้คนมุ่งแสวงหาเงินตรา เป็นผลให้ค่านิยมทางวัตถุเริ่ม เข้ามาแทนที่การร่วมแรงร่วมใจ อันเป็นพลังที่สำคัญของความเป็นชุมชน

ในขณะที่เดียวกัน เมื่อรัฐได้หันมาพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้าด้วยการพัฒนาอุตสาหกรรม ภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ นั้น ทำให้รัฐต้องเร่งพัฒนาความเจริญต่าง ๆ ให้กระจายไปยังหมู่บ้านอย่างรวดเร็ว โดยผ่านกลไกของรัฐในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งล้วนแต่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจที่รัฐ เป็นผู้กำหนดขึ้นทั้งสิ้น ความพยายามของรัฐที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้ทันสมัย ได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรงต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน ค่านิยมในการบริโภคเริ่มหลั่งไหลเข้ามาในชุมชน ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเร่งแสวงหาเงินตรา เพื่อนำมาจับจ่ายใช้สอย นอกจากนี้ความตั้งใจของรัฐที่จะให้ชาวบ้านได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างแท้จริงนั้นกลับกลายเป็นช่องทางอันหนึ่งที่ถูกนำมาใช้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ผู้มีอำนาจในชุมชน ความร่วมมือเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ทั้งทางด้าน เศรษฐกิจและการเมืองมิได้มีขอบข่ายจำกัดแค่เฉพาะในท้องถิ่น หากแต่มีเครือข่ายที่โยงไปถึงระดับชาติ โดยผ่านความสัมพันธ์ใน

ระบบอุปถัมภ์ที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมไทยมาเป็นเวลานาน อย่างไรก็ตาม การอธิบายในบทนี้ยังจะได้กล่าวถึงทรศนะของชาวบ้านที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงว่า เป็นอย่างไรอีกด้วย

สภาพ เศรษฐกิจและสังคมของหนองผักชี เหนือก่อนการพัฒนา

เป็นระยะ เวลานานแล้วที่บรรพบุรุษของหมู่บ้านหนองผักชี เหนือได้ เข้ามาตั้งรกรากโดยการหักร้างตางพง เพื่อประกอบอาชีพโดยยึดการทำนาเป็นอาชีพหลัก ดังนั้นบางราย เมื่อบุกเบิกที่ป่าแล้วก็จะทำการจับจองเป็นเจ้าของ และยกให้ลูกหลานสืบทอดมรดกมาจนถึงปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านพบว่า หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองการจับจองที่ดินยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการสร้างถนนสุวรรณศรซึ่งเป็นถนนที่ตัดผ่านหมู่บ้าน และสร้างขึ้นในช่วงระยะเวลาี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้มีโอกาสบุกเบิกที่ป่าได้ง่ายขึ้น บางราย เมื่อบุกเบิกที่ป่าแล้วก็อาจขายต่อแล้วไปบุกเบิกพื้นที่ป่าใหม่

จากการสัมภาษณ์ในเรื่องการจับจองที่ดินของชาวบ้านหลังจากสงครามโลกครั้งที่สองนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของอนัญญา อึ้งภากรณ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร (2534) ซึ่งพบว่าอัตราการลดลงของพื้นที่ป่าทั่วประเทศก่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฯ ฉบับที่ 1 อยู่ในเกณฑ์ต่ำมากคือ ปีละ 0.6 % แม้ว่าในช่วงนี้ยังไม่มีข้อมูลป่าไม้เป็นรายภาค แต่เชื่อว่าการลดลงของพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ในภาคกลางเกิดขึ้นหลังจากการเซ็นสนธิสัญญาบาวริงในปีพ.ศ. 2398 ทั้งนี้เพราะการปลูกข้าวในภาคกลางได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว อัตราการลดลงของพื้นที่ป่านี้แสดงให้เห็นว่า ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สองนั้น การจับจองที่ดินยังคงปรากฏอยู่ในภาคกลางและได้ดำเนินมาอย่างต่อเนื่องจนกระทั่งในช่วงปีพ.ศ. 2504-2531 พื้นที่ป่าในภาคกลางลดลงถึง 22.8 ล้านไร่ นับเป็นการสูญเสียป่าจำนวนมากที่สุด การสูญเสียพื้นที่ป่าส่วนใหญ่ในภาคกลางเกิดขึ้นในช่วงพ.ศ. 2516-2525 โดยเฉพาะในพื้นที่ตอนกลางของภาคกลาง ซึ่งมีป่าน้อยที่สุดเป็นเขตที่มีการสูญเสียพื้นที่ป่าอย่างรวดเร็วก่อนพื้นที่อื่นในภาคกลาง เพราะเป็นเขตที่มีการขยายตัวทางการค้าก่อน เนื่องจากอยู่ใกล้กรุงเทพฯ ดังที่พบว่าตลอดช่วงปีพ.ศ. 2504-2521 พื้นที่ตอนกลางมีการสูญเสียป่ามากที่สุด

ในอัตราที่เกินปีละ 10 % และปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งของการลดลงของพื้นที่ป่าก็คือ โครงการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะการสร้างถนน (อนัญญา อึ้งภากรณ์ และนิพนธ์ พัวพงศกร, 2534: 45-47)

โดยทั่วไปการครองครองที่ดินของชาวบ้านได้รับการสืบทอดมรดกมาจากบรรพบุรุษ โดยยังคงยึดอาชีพการทํานาเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีที่ดินเป็นของตนเอง ทั้งนี้มีขนาดถือครองต่ำสุด 7 ไร่ และสูงสุด 100 ไร่เศษ คราวเรือนที่เป็นเจ้าของที่ดินและทํานาของตนเอง มีจำนวน 20 คราวเรือน ส่วนผู้ที่ไม่มีที่ดินมีจำนวน 2 คราวเรือน (คูตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 แสดงการถือครองที่ดินในหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ

ขนาดของที่ดินที่ถือครอง	จำนวนครัวเรือน
100 ไร่ขึ้นไป	1
30-60 ไร่	5
20-30 ไร่	3
10-20 ไร่	5
7-10 ไร่	6
ไม่มีที่ดินเลย	2
รวมจำนวนครัวเรือนเกษตรกร	22

ที่มา: สัมภาษณ์ผู้ใหญ่นบ้าน เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2535

แม้ชาวบ้านจะมีที่ดินเป็นของตนเอง แต่สำหรับผู้ที่มีที่นาลน้อยก็จะเช่ามาจากผู้ที่มีนามาก โดยทั่วไปการเช่ามีทั้งเช่าในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน สำหรับผู้ที่ไม่มีที่นา ถ้าไม่เช่าจากคนอื่นทำ ก็จะประกอบอาชีพรับจ้างทั้งในภาคเกษตรและนอกภาคเกษตร เช่น รับจ้างคานา เกี่ยวข้าว ทำงานก่อสร้าง และรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม

นอกจากอาชีพรับจ้างของชาวบ้านที่ไม่มีที่นาแล้ว ในอดีตชาวบ้านบางคนก็นิยมไปทำไร่ อยู่บนเขาโปรงแร่ ซึ่งอยู่ติดกับบริเวณหมู่บ้าน การทำไร่บนเขาส่วนใหญ่ เป็นการปลูกพืชสวนชนิดต่าง ๆ เช่น มัน พริก มะเขือ แตง และกล้วย กล่าวได้ว่าการทำไร่บนเขานี้จะทำกันทั้งคนในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้าน แต่เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา กรมป่าไม้ได้ประกาศให้บริเวณเขาโปรงแร่เป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าไปทำไร่ได้อีกต่อไป จึงต้องหันมาประกอบอาชีพรับจ้างแต่เพียงอย่างเดียว

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ชาวบ้านหนองผกซีเหนือได้ยึดอาชีพการทอมาตั้งแต่บรรพบุรุษ โดยมีได้มีการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตแต่อย่างใด การทอสาสมัยก่อนไม่มีความยุ่งยากเหมือนในปัจจุบัน เพราะการทอมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของชุมชน เครื่องมือที่ใช้ในการทอมาบางอย่างก็ทำขึ้นเอง เช่น ใต คราด ส่วนการทอในหมู่บ้านนั้น เป็นการทอแบบนาคา ซึ่งต้องอาศัยน้ำฝนเพียงอย่างเดียว เพราะหมู่บ้านไม่ได้อยู่ในเขตชลประทาน ทำให้ชาวบ้านทอได้ปีละครั้ง การทอตามปกติจะเริ่มในเดือน 6 เมื่อฝนตกมากพอสมควรจึงเริ่มไถ พอเข้า พรรษาบางคนก็คานาเสร็จแล้ว ถัดจากนี้ไปอีก 3 เดือน จึงจะเกี่ยวเกี่ยว แต่ปัจจุบันชาวบ้านต้องเผชิญกับปัญหาความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ทำให้การทอต้องเลื่อนออกไปถึงเดือน 8 หรือเดือน 9 จึงจะเริ่มการทอได้ นอกจากนี้ปัจจัยการผลิตบางอย่าง เช่น ฝ้าย ก็ไม่จำเป็นต้องไปซื้อ เพราะสามารถทำได้จากสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ คือ ฝ้ายดอก ที่ทำมาจากมูลสัตว์ และใบไม้แห้ง ชาวบ้านได้เล่าให้ฟังถึงการทอในอดีตว่า การทอสาสมัยก่อน พอเดือน 6 ก็เตรียมไถ เพราะสภาพฝนจะตกต้องตามฤดูกาล การทำเครื่องมือเครื่องใช้ก็จะใช้ไม้ที่เขาโปรงแร่มาทำ ฝ้ายก็ใช้ฝ้ายดอกที่ได้มาจากขี้ควายที่ขึงไว้ในคอก

ในด้านเทคนิคการผลิตพบว่าการทำนาสมัยก่อนไม่มีความยุ่งยาก เหมือนในปัจจุบัน เพราะการทำนามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชน มีการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ปัจจุบันการผลิตที่ไร่ ก็ไม่จำเป็นต้องไปซื้อหา เพราะสามารถหาได้จากสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัว เช่น ปุ๋ยก็นำมาจากมูลสัตว์ ใบไม้แห้ง ซึ่งล้วนเป็นสิ่งที่มืออยู่แล้วตามธรรมชาติ อีกทั้งวิธีการไ้ก็เป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้อย่างง่ายดาย ไม่สลับซับซ้อน และก่อให้เกิดผลกระทบตามมาในภายหลัง ชาวบ้านมีโอกาสรู้วิธีการตั้งแต่ยังเป็นเด็ก ชาวบ้านเล่าว่า ตอนเป็นเด็กเรียนหนังสือและทำนาไปด้วย โดยใช้ควาย คราด จอบ ใช้ปุ๋ยคอก ใบไม้แห้ง และใบไม้แห้ง เวลาใส่ปุ๋ยจะใช้กระบุงหรือถังก็ แล้วใช้มือหยิบปุ๋ยมาโรยบนพื้นนาโดยจะโรยก่อนฝนตก เมื่อฝนตกมันก็จะละลายลงไปในดิน

ในด้านเทคนิคการผลิตพบว่าการทำนานอกจากต้องอาศัยน้ำฝนแล้ว ยังต้องพึ่งพาแรงงานคนและสัตว์ โดยทั่วไปการไ้แรงงานคนจะใช้แรงงานภายในครอบครัวตั้งแต่การไ้ปักดำ จนถึงการเก็บเกี่ยว นวด สีข้าว และดำข้าว ในกรณีที่ขนาดของงานมีมากกว่ากำลังคนในครอบครัว ซึ่งไม่สามารถจะทำให้แล้วได้ทันเวลา เช่น ปักดำ เก็บเกี่ยว นวดข้าว ชาวบ้านก็จำเป็นต้องอาศัยแรงงานจากภายนอกครอบครัวมาช่วยบ้าง วิธีการขอความช่วยเหลือนี้เรียกว่า การลงแขก

ชาวบ้านเล่าว่าการลงแขกมีการขอแรงและเอาแรง วิธีการไ้มาซึ่งแรงงานอย่างแรกนั้นอาศัยการไหว้วานขอญาติพี่น้องและเพื่อนฝูงให้มาช่วยงานคนโดยมีความ เป็นมิตรภาพ เป็นเสมือนค่าตอบแทนที่สำคัญ นอกเหนือไปจากการเลี้ยงดูข้าวปลาอาหารจากผ้ายเจ้าภาพ ผู้ที่มาช่วยทำงานก็คงจะหวังสิ่งใด เป็นของตอบแทนไม่ได้มากไปกว่าทำไปก็เพื่อรักษามิตรภาพเดิมเอาไว้ เพราะ เมื่อคนมีความจำเป็นจะต้องใช้แรงงานคนหมู่มากก็จะได้ขอความช่วยเหลือ เช่นนี้จากผู้ที่เคยช่วยกันมาก่อนโดยไม่รู้สึกตะปิดตะขวงใจ การขอแรงไม่จำเป็นจะต้องเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับงานในนาเสมอไป อาจเป็นงานอื่น ๆ นอกภาคเกษตรกรรมก็ได้ เช่น ไปช่วยในเรื่องการปลูกบ้านหรือขึงข้าว

สำหรับการเอาแรงนั้นคุณจะมีคามยืดหยุ่นและอะลุ่มอล่วยไม่มากเหมือนการขอแรง เท่าที่เคยถือปฏิบัติกันมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายนั้นปรากฏว่า การเอาแรงเป็นการแลกเปลี่ยนแรงงานที่เกี่ยวกับการผลิตข้าวมากกว่าการงานอย่างอื่น ทั้งนี้ที่เริ่มเอาแรงกันก็เท่ากับว่าคูกรณีได้ตกลงเสมือนทำสัญญาด้วยวาจาที่จะช่วยเหลือกัน การช่วยงานเป็นการตอบแทนจะกระทำตามจำนวนวันและแรงงานที่ตนคิดหนี้เขาไว้ ผู้ไปใช้แรงงานอาจเป็นสมาชิกเพศหญิงหรือเพศชายในครอบครัวก็ได้ ในกรณีซึ่งฝ่ายผู้คิดหนี้แรงงานไม่อาจไปช่วยงานคูกรณีของตนได้ก็จะต้องว่าจ้างให้ผู้อื่นไปแทนเพื่อเป็นการชดเชยหนี้ที่ติดไว้ โดยทั่วไปการเอาแรงลงแขกมีตั้งแต่คานา เก็บเกี่ยว และนวดข้าว

การทำนากอกจากอาศัยแรงงานคนแล้ว ยังต้องพึ่งพาแรงงานจากสัตว์โดยเฉพาะควาย ซึ่งเป็นสัตว์ที่เป็นกำลังสำคัญในการทำนาของชาวบ้าน เพราะในสมัยก่อนการทำนายังไม่มีการใช้เครื่องจักรเข้ามาช่วย มีแต่อาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เท่านั้น ประโยชน์ของควายในการทำนาจึงเป็นแรงงานที่มีความสำคัญคู่กับแรงงานของคน ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ควายทั้งในการไถนาและนวดข้าวดังที่ชาวบ้านกล่าวว่า *การเอาแรงมีทั้งไถ คำ เกี่ยว เวลาเกี่ยวผู้ชายมัดข้าว ผู้หญิงรวบข้าว เวลานวดข้าวก็มีการเอาแรงเหมือนกัน มีการใช้ควายนวดโดยการเอาแรงวนกันไป*

นอกจากนี้เครื่องมือที่ใช้ในการทำนาก็นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ เครื่องมือเหล่านี้ได้แก่ ไถ คราด ครก และสากตำข้าว สิ่งเหล่านี้ล้วนแต่เป็นของที่ชาวบ้านนิยมทำใช้เองในหมู่บ้าน โดยเฉพาะไม้ที่นำมาทำเครื่องมือจะไปนำมาจากเขาปริงแร่ ซึ่งในอดีตเป็นป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อชาวบ้านต้องการทำเครื่องมือหรือเครื่องใช้ต่าง ๆ ก็มักไปตัดไม้มาจากป่าแห่งนี้

ส่วนพันธุ์ข้าวที่ใช้ในการผลิตก็คือ พันธุ์แจ็กเซย และพันธุ์ขาวกอ ซึ่งเป็นพันธุ์พื้นเมืองที่ชาวบ้านปลูกกันมาเป็นเวลานานแล้ว พันธุ์ข้าวนี้หลังจากชาวบ้านเกี่ยวเกี่ยวแล้วจะคัดเลือกเอาไว้โดยพิจารณาจากรวงข้าวที่มีเมล็ดพันธุ์สมบูรณ์เพื่อจะไว้ใช้ทำพันธุ์ในปีต่อไป โดยทั่วไปชาวบ้านแบ่งข้าวออกเป็น 3 ประเภทตามอายุการเจริญเติบโตคือ ข้าวเบา ข้าวกลาง และข้าวหนัก

การทำ เช่นนี้ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ในการเพิ่มผลผลิตจากระยะเวลาที่ต่างกันของข้าวทั้ง 3 ประเภท เพราะเมื่อถึงระยะข้าวสุก ข้าวประเภทต่าง ๆ จะสุกไม่พร้อมกัน ทำให้ชาวบ้านสามารถทยอยเก็บเกี่ยวได้ทัน

เช่นเดียวกันปุ๋ยก็เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการทำนา ปุ๋ยที่ชาวบ้านนิยมใช้กันมาตั้งแต่อดีตก็คือ ปุ๋ยคอก ซึ่งทำมาจากขี้ควายที่ขังไว้ในคอก หรือใบไม้แห้ง รวมทั้งต้นหญ้าและวัชพืชที่ขึ้นปกคลุมผืนนามาตลอดทั้งปี เพราะเมื่อชาวนาไถนาครั้งแรกแล้ว ก็จะทิ้งผืนนาไว้หลายวันเพื่อให้หญ้าเน่าจนกลายเป็นปุ๋ยธรรมชาติต่อไป

หลังจากทำนาไปได้ประมาณ 3 เดือนก็จะถึงฤดูเก็บเกี่ยวซึ่งจะอยู่ในราวเดือน 12 เมื่อได้ผลผลิตแล้วชาวบ้านจะแบ่งส่วนหนึ่งไว้เพื่อการบริโภคในครอบครัวและคัดเลือกเมล็ดพันธุ์ที่จะไว้ใช้ในปีต่อไป ส่วนที่เหลือจะนำไปใส่เกวียนไปขายที่ตลาดหนองแค เพราะในช่วงทศวรรษ 2490 การคมนาคมยังไม่สะดวกเหมือนในปัจจุบัน อีกทั้งยังไม่มียานพาหนะเข้ามารับซื้อข้าว ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องนำข้าวใส่เกวียนเพื่อไปขายที่หนองแค โดยออกจากบ้านประมาณตี 4 ก็จะถึงหนองแคตอน 6 โมงเช้า ตลาดที่ชาวบ้านนำผลผลิตส่วนเกินไปขายนี้จะอยู่ติดกับคลองรถไฟพัฒนาซึ่งเดิมชาวบ้านเรียกว่า ตลาดหัวตะโก ส่วนพ่อค้าที่มารับซื้อส่วนใหญ่เป็นพ่อค้าชาวจีน พ่อค้าเหล่านี้เมื่อรับซื้อแล้วจะนำไปขายให้โรงสีอีกต่อหนึ่ง

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่าในช่วงทศวรรษ 2490 ชาวบ้านหนองผักชีเหนือส่วนใหญ่ยังคงทำนาโดยอาศัยเทคนิคการผลิตแบบเดิม ผลผลิตที่ได้นอกจากจะเก็บไว้บริโภคในครอบครัวแล้วก็จะนำส่วนเกินจากการบริโภคไปขาย ดังนั้น ลักษณะของการผลิตส่วนใหญ่จึงมุ่งการผลิตเพื่อยังชีพมากกว่าการผลิตเพื่อตลาด แม้ว่าจะมีการขายข้าวส่วนเกินสู่ตลาดได้แล้วก็ตาม แต่ก็ยังมิได้มุ่งการผลิตเพื่อขายอย่างเต็มตัว นอกจากนี้การที่ชาวบ้านมุ่งการผลิตเพื่อยังชีพยังสะท้อนให้เห็นถึงความช่วยเหลือหรือการพึ่งพาอาศัยทั้งในหมู่ญาติพี่น้องและเพื่อนพ้องต่าง ๆ อันทำให้ความเป็นชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ตลอดมา ในขณะที่พลังเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเริ่มแทรกซึมเข้ามาใน

ชุมชนอย่างรวดเร็ว ความต้องการของชาวบ้านที่จะผลิตเพื่อตลาดจึงเริ่มปรากฏให้เห็นมากขึ้น
ตั้งที่จะกล่าวในหัวข้อต่อไป

การเปลี่ยนแปลง เทคนิคการผลิต

กล่าวได้ว่า เมื่ออุดมการณ์ทุนนิยมได้ เข้ามาในชุมชนและส่งผลให้ชาวบ้าน เริ่มมีการ เปลี่ยน
แปลง เทคนิคการผลิต ฉะนั้น เพื่อให้เกิดความ เข้าใจอย่างชัดเจน ในหัวข้อนี้จะได้พิจารณาถึงการ
เปลี่ยนแปลง เทคนิคการผลิตโดย เน้นให้เห็นถึงความคิดของชาวบ้านที่มีลักษณะ เป็นทุนนิยมมากขึ้น
กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การที่ชาวบ้านมุ่งผลิตเพื่อตลาดมากกว่าการผลิตเพื่อยังชีพ นอกจากนี้จะได้
พิจารณาเงื่อนไขและแรงจูงใจต่าง ๆ ที่ผลักดันให้ชาวบ้านจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับ
สภาพการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอัน เป็นผลมาจากการขยายตัวของอุดมการณ์ทุนนิยมที่ เข้ามาครอบงำ
ชุมชนมากยิ่งขึ้น การศึกษาของวิทยากร เชียงกูล (2526) เรื่องการพัฒนาทุนนิยมในประเทศไทย: ศึกษากรณีสังคม เกษตรภาคกลาง พ.ศ. 2503-2523 ได้สรุปอย่างชัดเจนว่า อุดมการณ์
ทุนนิยมได้ทำให้โครงสร้างสังคม เกษตรภาคกลางเปลี่ยนแปลงไป ทั้งในด้านแรงงาน ปัจจัย
การผลิต เทคโนโลยี และความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคน

เมื่อ เศรษฐกิจเพื่อตลาดได้ขยายตัวเข้าไปในชุมชน โดยมุ่งที่จะให้ชาวบ้านเพิ่มผล
ผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการทางเศรษฐกิจของประเทศ ชาวบ้านก็เริ่มหันมาปรับปรุงการผลิต
มากขึ้น ทั้งนี้เพราะความต้องการที่จะผลิตให้ได้จำนวนมากนั้น จะมีผลต่อการเพิ่มขึ้นของรายได้
ที่ได้จากการขายผลผลิต ซึ่งเป็นแรงจูงใจให้ชาวบ้านต้องหันมารับ เทคโนโลยีใหม่ ๆ แทนการผลิต
แบบดั้งเดิมของตนที่ให้ผลตอบแทนน้อยกว่า

จากการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลง เทคนิคการผลิต อัมมาร์ สยามวาลา (2536)
ได้สรุปว่า มีแรงผลักดันใหญ่ ๆ จากสองด้านที่ทำให้เกษตรกรไทยต้องเปลี่ยนวิธีการผลิตสินค้า
เกษตร ประการแรกคือในระยะตั้งแต่สิ้นสงครามโลกครั้งที่สอง เป็นต้นมา อัตราการขยายตัว

ของประชากรได้เติบโตสูงขึ้นอย่างรวดเร็วจากอัตราประมาณร้อยละ 1-1.5 ต่อปี ในช่วงก่อนสงครามมาเป็นอัตรากว่าร้อยละ 3 โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ 2500-2510 จึงได้ค่อย ๆ ลดลงมา ประการที่สอง การที่รัฐบาลได้สร้างเครือข่ายถนนหนทางทั่วประเทศได้ส่งผลกระทบต่อตลาดแทรกซึมเข้าไปในสังคมชนบท กลไกตลาดดังกล่าวได้เป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลาย ๆ อย่างในชีวิตเกษตรกร รวมทั้งวิธีการผลิตของเกษตรกรอีกด้วย แรงผลักดันดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรไทยต้องปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป (อัมมาร์ สยามวาลา, 2536:117) อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิตในที่จะพิจารณาเรื่องรถไฟ ปู๋ย ยางฆ่าแมลง และเงินทุน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นจากความต้องการของรัฐในการพัฒนาไปสู่เศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งผลิตเพื่อการตลาด

ทรรศนะของชาวบ้านกับการเปลี่ยนแปลงเทคนิคการผลิต

ปุ๋ย

ในประเทศเกษตรกรรมโดยทั่ว ๆ ไปนั้น มีวิธีเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรซึ่งเป็นที่รู้จักกันคือสองวิธีคือ การขยายพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูก และการใช้ปุ๋ยในพื้นที่ที่มีอยู่แล้ว เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่าการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรโดยการขยายพื้นที่เพาะปลูกออกไปนั้นมีข้อจำกัด และเป็นไปได้ยากยิ่งขึ้นทุกที เพราะปัจจุบันสิ่งที่ตามมากับการขยายพื้นที่ดังกล่าวคือ การตัดโค่นป่าหรือบุกรุกที่ป่าสงวน ซึ่งเป็นผลเสียต่อเศรษฐกิจของประเทศ ประกอบกับการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร ดังนั้น การเพิ่มการใช้ปุ๋ยจึงเป็นทางออกทางหนึ่งในการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต เพราะการใช้ปุ๋ยจะทำให้สามารถผลิตพืชผลได้มากขึ้นจากปริมาณที่ดินเท่าเดิม

ในประเทศไทยพบว่าช่วงระยะเวลาก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง เกษตรกรไทยใช้ปุ๋ยน้อยมาก โดยเฉพาะในระหว่างสงครามโลก การผลิตและการค้าข้าวต้องหยุดชะงักลง แต่หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา จำนวนการใช้ปุ๋ยเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัด เพราะความรู้

เกี่ยวกับกรรมวิธีการใช้ปุ๋ยที่ถูกต้องได้รับการเผยแพร่ออกไป เช่น ในช่วงปี พ.ศ.2493-2503 แปลงสาธิตการใช้ปุ๋ย เคมีได้รับการจัดตั้งขึ้น เพื่อกระตุ้นให้ เกษตรกร เล็งเห็นถึงคุณค่าในการใช้ปุ๋ย ประกอบกับประเทศไทยต้องรับผิดชอบในการจัดหาและส่งข้าวโดยไม่คิดค่าตอบแทนให้แก่ฝ่าย สัมพันธมิตร เพื่อเป็นค่าทำขวัญที่ไทย เข้าร่วมสงคราม เป็นจำนวน 1,500,000 เมตริกตัน จึงทำให้รัฐบาลจำเป็นต้องเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตของ เกษตรกรให้มากขึ้น

ก่อนปีพ.ศ.2506 การใช้ปุ๋ยในนาข้าวมีความสำคัญน้อยมาก เมื่อเทียบกับการใช้ปุ๋ยในไร่ ผักและสวนผลไม้ มีสาเหตุหลายประการด้วยกันที่ทำให้การใช้ปุ๋ย เคมีในนาข้าวมีอัตราที่ต่ำมาก ทั้ง ๆ ที่ข้าวเป็นผลผลิตที่สำคัญที่สุดของประเทศ ทั้งนี้เป็นเพราะชาวนามีความสามารถในการ บริหารไร่นาต่ำและมีฐานะยากจน ส่วนสาเหตุที่สำคัญที่สุดก็คือ ปุ๋ยมีราคาแพงมาก เนื่องจากต้องนำ เข้าจากต่างประเทศ (สมภพ มานะรังสรรค์, 2521: 2-8)

อาจกล่าวได้ว่า ความสามารถของชาวนาในการเพิ่มผลผลิตด้วยการขยายพื้นที่ทำนา ได้กลายเป็นข้อจำกัดที่ชาวนาไม่สามารถกระทำได้อีกต่อไปนั้น อาจมีสาเหตุมาจากการพลิกผันใน นโยบายของรัฐในเวลาต่อมา เมื่อรัฐได้เพิ่มความสำคัญให้กับการอนุรักษ์ป่าไม้โดยตราเป็น กฎหมายหลายฉบับในช่วงทศวรรษ 2500 เช่น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2503 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ.2504 และพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ พ.ศ.2507 ฉะนั้นหนทางเดียวที่ชาวนาจะหันมาเพิ่มผลผลิตเพื่อตอบสนองต่อความต้องการทาง เศรษฐกิจของประเทศได้ก็คือ การยอมรับการใช้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เช่น ปุ๋ย และรถไถ ซึ่งเริ่ม แพร่หลายมากขึ้นในช่วงปีพ.ศ. 2507 เนื่องจากได้มีโรงงานผสมปุ๋ย เคมีขนาดเล็กของเอกชน เกิด ขึ้นหลายแห่ง ประกอบกับในปี พ.ศ.2509 รัฐบาลได้ให้ความสนใจอย่างจริงจังในด้านสิน เชื้อปุ๋ย จึงทำให้ปุ๋ย เริ่มแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านหลายคน เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยพบว่า การใช้ปุ๋ย เคมีได้ เริ่มแพร่ กระจายเข้ามาในหมู่บ้าน เป็นเวลานานประมาณ 25-30 ปี ซึ่งเป็นระยะก่อนหน้าที่มีรถไถเดินตาม

เข้ามาในหมู่บ้าน เหตุผลที่ชาวบ้านยอมรับการใช้ปุ๋ยนอกจาก เป็นการใช้ตามกันมา เนื่องจาก เห็นผู้อื่น เคยใช้แล้วได้ผลจริง ประกอบกับการใช้ปุ๋ยคอกก็มีขีดจำกัด เพราะอาจมีไม่เพียงพอแก่ที่นา หากมี ความต้องการผลิตให้ได้จำนวนมาก เหตุผลอีกประการหนึ่งที่สำคัญและมักจะถูกกล่าวตรงกันก็คือ ความต้องการที่จะผลิตให้ได้มากขึ้น ความคิด เช่นนี้สะท้อนให้เห็นถึงอุดมการณ์ทุนนิยมได้ เริ่ม เข้ามา ครอบงำชุมชนแล้ว ส่งผลให้ชาวบ้านจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงการผลิตเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐ ดังกรณีตัวอย่างชาวบ้านได้อธิบายสาเหตุของการใช้ปุ๋ย เช่น

นายสอน อายุ 44 ปี ช่วยพ่อแม่ทำนามาตั้งแต่เด็ก หลังจากเรียนจบ.4 แล้ว
 เคยตอนที่ทำงานไร่แรงงานคนและสัตว์คือ ควาย แต่การใช้ปุ๋ยจำได้ว่าเมื่อตอน
 อายุ 15 ปี ก็เห็นพ่อแม่ใช้ปุ๋ยแล้ว เพราะเห็นพ่อแม่หาปุ๋ยที่พ่อค้านำมาส่งไว้ที่
 วัดหนองผักชี

หรือในกรณีของนายเตี้ย อายุ 78 ปี ได้กล่าวถึงเหตุผลของการใช้ปุ๋ยว่า

เคยตอนที่ทำงานไม่ได้ใช้ปุ๋ย เพราะใช้แต่ปุ๋ยคอก เพิ่งเปลี่ยนมาใช้ปุ๋ยเคมีตอนประมาณ
 ปี 2500 เห็นพ่อค้าเอามาขาย เขาบอกว่า ถ้าใช้ปุ๋ยแล้วจะให้ข้าวมาก คือ เคยได้
 30 ถึง 40 ไร่ เมื่อดลองคิดดูเห็นว่าลงทุนอีกนิดหน่อยก็จะได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น จึงตัดสินใจใช้ปุ๋ย

เป็นที่น่าสังเกตว่า การยอมรับเทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงการผลิตเพื่อให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้น นั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ที่แท้จริงถึงการไร่ เทคนิคแบบใหม่ หรือผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่อ สภาพดิน ดังนั้น การใช้จึงมักเป็นการใช้ตามกันมากกว่า นอกจากนี้การที่ปุ๋ยเข้ามาแพร่หลายได้ อย่างรวดเร็วก็เพราะมีถนนตัดผ่านหมู่บ้าน ซึ่งเริ่มมีหลังจากสงครามโลกครั้งที่สอง ทำให้การติดต่อกับโลกภายนอกมีมากขึ้น อีกทั้งเมื่อการคมนาคมสะดวก พ่อค้าก็เริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน จึงมีส่วนใน การส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมานิยมการใช้ปุ๋ยมากขึ้น

รถไถ

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่าในปีพ.ศ.2507 นั้น ภัยได้เริ่มแพร่หลายมากขึ้น เนื่องจากมีโรงงานผลสมปุ๋ยเคมีของเอกชนเกิดขึ้นหลายแห่ง แต่ในปีเดียวกันนี้เองโรงงานผลิตรถไถนา ก็ได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกเช่นกัน โรงงานแห่งแรกชื่อ ห้างหุ้นส่วนจำกัดสิงห์ครุฑอุตสาหกรรม ซึ่งมีโรงงานอยู่ที่พระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ กล่าวได้ว่า โรงงานนี้เป็นแหล่งต้นแบบที่สำคัญที่สุดของรถไถนาเดินตามที่ต่อมาโรงงานอื่น ๆ ได้รับไปเป็นแบบอย่างในการผลิต ส่งผลให้รถไถเริ่มแพร่หลายมากขึ้นนับตั้งแต่นั้น เป็นต้นมา (เรณู สุขารมณ, 2534: 64 และ 70)

จากการสอบถามชาวบ้าน เรื่องการใช้รถไถพบว่า ชาวบ้านเริ่มใช้รถไถเดินตาม เมื่อราวปีพ.ศ.2516 โดยทั่วไปการหันมาใช้รถไถของชาวบ้านนั้น มักคำนึงถึงความสะดวกสบายเป็นหลัก เพราะการทำนาแบบเดิมไม่เพียงแต่จะทำให้เปลืองแรงงานและเสียเวลา อีกทั้งเมื่อโรงงานอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัวเข้ามาในชุมชนประมาณปีพ.ศ.2515 ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนแรงงาน การทำนาแบบเดิมที่ต้องใช้ทั้งแรงงานคนและสัตว์จึงไม่สามารถทำได้ ประกอบกับความแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ซึ่งพบว่าในหมู่บ้านมีฝนทิ้งช่วงอยู่บ่อยครั้ง ดังนั้น เมื่อเวลามีฝนตกจึงจำเป็นต้องไถนาให้เสร็จอย่างรวดเร็ว สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ชาวบ้านต้องหันมาใช้รถไถเพื่อที่จะปลูกข้าวได้ทันเวลา ชาวบ้านคนหนึ่งได้ให้เหตุผลในเรื่องนี้ว่า

ที่บ้านซื้อรถไถเพราะอยากได้ โดยซื้อต่อจากคนอื่น อีกอย่างนามันมากจะได้เร็วขึ้น สะดวกสบายขึ้น นอกจากนี้ถ้าใช้รถไถ ดินจะไม่ ไ้แข็ง คำนาง่าย เวลาจ้างคนรับจ้างเขาก็ไม่บ่น ถ้าใช้ควายไถ ดินจะแข็ง ทำให้คอนจุ่มลงไปมันจะเจ็บมือ เมื่อใช้รถไถแล้วทำให้เราไม่เหนื่อยมาก. . . ถ้าเปรียบเทียบกับควายใช้รถไถดีกว่า คอนไถด้วยควายต้องลำบากหลายอย่าง ต้องบังคับควาย บางครั้งควายไม่เดิน บางครั้งก็ขวิดกัน เพราะเวลาคราดต้องใช้ควายคู่ บางทีวังหน้ำข้ามทุ่งนา ลากเอาคนไถไปด้วยก็มี

เช่นเดียวกับนายสำลี เส่าถึงการใช้รถไถว่า

สาเหตุที่ใช้รถไถก็เพราะว่าถ้าเราทำนาโดยใช้ควาย 4 ตัวก็ต้องใช้คน 4 คนจับคันไถ แต่ถ้าใช้รถไถเราจะใช้คนเพียง 1 คน ส่วนอีก 3 คน ไปทำงานอย่างอื่นได้ อีกอย่างหนึ่งที่หันมาใช้รถไถก็เพราะเหนื่อย เนื่องจากการไถนาด้วยควายนั้นจริง ๆ จะต้องทำเป็นวัน บางทีทำตั้งแต่เช้าไปเลิกตอน 3 โมงเย็น ถึงได้กินข้าวเช้า ทอมือรถไถ 6 โมงเช้านอนยังไม่ตื่น แต่ที่ใช้ควายต้องตื่นตั้งแต่ตี 3 ที่ใช้รถไถก็อยากสบาย จึงได้ใช้ แล้วเอาเงินที่ใช้จ้างลูกจ้างซึ่งไม่ต้องจ้างแล้วมาจ่ายค่าน้ำมันแทน ตอนที่ใช้ควายก็เหนื่อย เพราะเมื่อไถนาเสร็จแล้วต้องหาฟางมาให้กินด้วย

ยาฆ่าแมลง

นอกจากการใช้ปุ๋ยและรถไถแล้ว ชาวบ้านก็เริ่มใช้ยาฆ่าแมลงเพื่อการเพิ่ม ประสิทธิภาพการผลิตด้วย แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ทราบถึงสาเหตุที่แท้จริงว่า ต้นข้าวเป็นโรคได้ อย่างไร ทั้งนี้เพราะสมัยก่อนต้นข้าวส่วนมากไม่ค่อยเป็นโรค ถึงมีก็เป็นเพียงเล็กน้อยหรือเป็น หย่อม ๆ ไม่กระจายออกไป เมื่อต้นข้าวเป็นโรคแล้ว ชาวบ้านมักจะปล่อยให้ต้นข้าวนั้นตาย แต่ในปัจจุบันการแพร่ระบาดของโรคข้าวอันเกิดจากแมลงศัตรูพืชต่าง ๆ เช่น เพลี้ย หนอนกอ เป็นไปอย่างรวดเร็ว วิธีการดั้งเดิมไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ ทางออกก็คือ ชาวบ้านต้องหันมา พึ่งรัฐบาลในการช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น

ดังที่กล่าวแล้วว่าชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้ เรื่องโรคข้าวและยาปราบศัตรูพืชหรือยาฆ่า แมลง แต่เพิ่งจะมารู้เมื่อเกษตรกรตำบลเริ่มเข้ามาในหมู่บ้าน ชาวบ้านเล่าว่าโดยทั่วไปเกษตรกรตำบล ไม่ค่อยได้ไปพบกับชาวบ้านโดยตรง ส่วนใหญ่จะผ่านผู้นำหมู่บ้านคือ ผู้ใหญ่บ้านเพื่อส่งต่อไปยัง ชาวบ้านอีกทอดหนึ่ง ชาวบ้านเห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐมักจะคำนึงถึงความสะดวกในการทำงาน มากกว่า จึงทำให้ชาวบ้านไม่ค่อยได้พบกับเกษตรกรตำบล และถึงแม้ในปัจจุบันจะมีศูนย์ เกษตรประจำ

ตำบลอยู่ในหมู่บ้านโดยจัดทำเป็นคุ้มศาลาเล็ก ๆ แต่ก็ไม่มีเจ้าหน้าที่เกษตรมาประจำ ผู้ใหญ่บ้านบอกว่า มีการสร้างศูนย์เกษตรประจำตำบลเมื่อตอนประกวดหมู่บ้าน ตอนเสร็จใหม่ ๆ ก็มีเจ้าหน้าที่มาประจำเหมือนกัน อาทิตย์ละสองวัน แต่ก็ไม่เห็นชาวบ้านมาปรึกษาอะไร ต่อมาเจ้าหน้าที่ก็ไม่มาเลย นอกจากนี้เมื่อเจ้าหน้าที่มาแนะนำเรื่องยาปราบศัตรูพืชก็มักจะบอกชื่อร้านที่จะไปซื้อให้ด้วย ชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าหน้าที่เกษตรน่าจะมีผลประโยชน์กับพ่อค้าอยู่บ้างไม่มากนักน้อย พุทธิกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นได้อย่างดีจากคำพูดของชาวบ้านว่า

จำได้ว่าเกษตรส่วนใหญ่ไม่ค่อยมาถึงกลางบ้าน แต่จะอยู่เฉพาะข้างถนนเท่านั้น ไม่ค่อยเดินตามคันนาเพื่อไปพบกับชาวบ้าน แต่จะนิยมผ่านเรื่องราวต่าง ๆ ทางผู้ใหญ่บ้าน เช่น เมื่อเกษตรมาพบผู้ใหญ่บ้าน เรื่องต้นข้าวเป็นโรคหนอนกอหรือใบสีส้ม เขาก็จะให้ตัวอย่างยาปราบศัตรูพืชไว้ที่ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งก็จะมาเดินแจกให้ชาวบ้านทดลองใช้ หากปรากฏว่าได้ผลก็ให้เอาตัวอย่างไปซื้อที่ตลาด โดยเจ้าหน้าที่เกษตรจะบอกชื่อร้านไว้ให้

เงินทุน

สำหรับ เงินทุนในฐานะ เป็นปัจจัยการผลิตของชาวบ้านอย่างหนึ่งก็เป็นสิ่งสำคัญอยู่ไม่น้อย ชาวบ้านส่วนใหญ่จะมีรายได้จากการขายผลผลิตเพียงอย่างเดียว รายได้ที่ได้รับเกือบทั้งหมดจะถูกนำไปใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือนเป็นสิ่งสำคัญ ควบคู่ไปกับการซื้อปัจจัยอื่น ๆ เพื่อการยกระดับฐานะของคนอื่น เป็นผลมาจากการแพร่ขยายอุดมการณ์บริโภคนิยม ไม่ว่าจะเป็นอุปกรณ์ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น หรือรถมอเตอร์ไซด์ ด้วยเหตุนี้การนำเงินมาลงทุนเพื่อการผลิตจึงมีน้อย ประกอบกับกลไกของตลาดที่เข้ามาแทรกแซงในชุมชน โดยกดราคาผลผลิตให้ต่ำ ยิ่งทำให้ชาวบ้านมีรายได้มีน้อยลง จึงต้องอาศัยการกู้ยืมเพื่อนำมาลงทุนในการผลิตครั้งต่อไป

แหล่งเงินกู้ที่สำคัญ นอกจากพ่อค้าหรือนายทุนในหมู่บ้านซึ่งต้องเสียดอกเบี้ยในอัตราสูงแล้ว รัฐเองก็มีบทบาทในเรื่องนี้อยู่เหมือนกัน ดังที่พบว่าเป็นปีพ.ศ.2510 ธนาคารเพื่อการเกษตร

และสหกรณ์ (ธกส.) ได้เริ่มเข้ามาดำเนินกิจการส่งเสริมการเกษตรในหมู่บ้าน ด้วยการให้ชาวบ้านกู้ยืมเงินในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เพื่อนำมาใช้ในการลงทุนการผลิต ชาวบ้านหลายรายเริ่มใช้ที่ดินของตน เป็นหลักทรัพย์ค้ำประกันการกู้เงินจากธกส. และเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว

ได้กล่าวแล้วว่าชาวบ้านที่ท่านจะมีรายได้หลักจากการขายผลผลิตเพียงอย่างเดียว โดยเมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ แล้ว เงินส่วนที่เหลือต้องนำไปใช้ในการดำรงชีวิตในครัวเรือนและด้านอื่น ๆ เมื่อมีความจำเป็น อีกทั้งกลไกของตลาดได้ทำให้ราคาผลผลิตต่ำ จึงส่งผลกระทบต่อรายได้ของชาวบ้านลดลงไปด้วย ดังนั้นชาวบ้านจึงต้องหาทางออกด้วยการกู้เงิน อย่างไรก็ตาม กล่าวได้ว่าหนี้สินของเกษตรกรไทย เป็นปัญหาที่สั่งสมมานานแล้ว แต่ไม่ค่อยจะรุนแรง เนื่องจากการผลิตทางการเกษตรในอดีต เสียต้นทุนค่ามาก ประกอบกับเป็นการผลิตเพื่อชีพ แต่ในเวลาต่อมา เมื่อมีการเปลี่ยนแปลง เป็นการผลิตเพื่อการตลาด ทำให้ต้องมีการเพิ่มและปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตซึ่งต้องอาศัยทุน ดังนั้น เกษตรกรที่ไม่มีทุนก็ต้องกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่าง ๆ ส่งผลให้เกษตรกรมีหนี้สินเพิ่มขึ้น ชาวบ้านเล่าว่า พวกที่ท่านอยู่ในหมู่บ้านส่วนใหญ่ เป็นหนี้ธกส. ทั้งนี้ เพราะไม่มีทุน เงินที่ได้มาจากการกู้ยืมก็ต้องนำมาจ่ายค่าจ้าง ค่ากินอยู่ช่วงที่ไม่ได้ทำนา

กล่าวโดยสรุป การกู้เงินของชาวบ้านนอกจากจะนำมาใช้เพื่อการดำรงชีวิตประจำวัน แล้ว ส่วนหนึ่งก็ถูกใช้เพื่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการผลิต เช่น ปุ๋ย ยาฆ่าแมลง และที่สำคัญ ค่าจ้างแรงงาน ซึ่งดูว่าจะมีแนวโน้มการจ้างสูงขึ้น อันเนื่องมาจากแรงงานหนุ่มสาวอพยพเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมมากขึ้น ปัญหาการขาดแคลนแรงงานได้ทวีความรุนแรงขึ้น เมื่อโรงงานอุตสาหกรรมขยายตัวเข้ามาในชุมชนนับตั้งแต่ปี.ศ.2515 เป็นต้นมา ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว จึงมีผลกระทบต่อการทำงานอยู่อย่างมาก

กรณีการประกวดหมู่บ้าน

ในขณะที่รัฐดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยมนั้น กิจกรรมอย่างหนึ่งที่รัฐกระทำ เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายดังกล่าว และยังเป็นการทำให้ชาวบ้านได้รับรู้เรื่องการพัฒนาภายใต้อุดมการณ์ของรัฐคือ การประกวดหมู่บ้าน กิจกรรมดังกล่าวนี้ได้นำไปสู่การพัฒนาหมู่บ้านในทันสมัย ดังนั้นเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และให้การพัฒนาเป็นไปในทิศทางเดียวกัน เจ้าหน้าที่ของรัฐในฐานะเป็นกลไกการสืบทอดอุดมการณ์ของรัฐ จึงต้องตอบสนองนโยบายดังกล่าว ด้วยการจัดประกวดหมู่บ้านเพื่อให้หมู่บ้านได้รับการพัฒนามากขึ้น ยิ่งในเขตพื้นที่โรงงานอุตสาหกรรมกำลังขยายตัวเข้ามาในชุมชน ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาหมู่บ้านให้ทันสมัยเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง การศึกษาของจักรกฤษณ์ นรินดิศคุณการ (2513) ได้ชี้ให้เห็นนัยสำคัญประการหนึ่งในเรื่องบทบาทของผู้นำว่า การที่รัฐดำเนินนโยบายเศรษฐกิจภายใต้อุดมการณ์ทุนนิยม โดยเน้นการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมนั้น เจ้าหน้าที่ของรัฐจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ ด้วยการให้ความร่วมมือและสนับสนุนพ่อค้าหรือนายทุนในการขยายตัวด้านอุตสาหกรรม รวมไปถึงการพัฒนาชุมชนให้มีความสะดวกขึ้น (จักรกฤษณ์ นรินดิศคุณการ, 2513: 94-96)

การที่ผู้ศึกษาหยิบยกกรณีการประกวดหมู่บ้านมาพิจารณานั้น มีเหตุผลอยู่สามประการคือ

ประการแรก ในทรรศนะของชาวบ้านสภาพของหมู่บ้านไม่ได้เปลี่ยนแปลงเลยก่อนหน้าปีพ.ศ.2516 สภาพของหมู่บ้านมีลักษณะเป็นชนบท การคมนาคมไม่สะดวก การติดต่อกับโลกภายนอกอาศัยการเดินทางด้วยเท้าหรือรถจักรยาน ถนนทางเข้าหมู่บ้านในขณะนั้นยังเป็นเพียงคันทนา

ประการที่สอง แม้ว่าการขยายตัวของรัฐเข้ามาในหมู่บ้านจะเริ่มขึ้นหลังจากปีพ.ศ. 2516 แต่ในเวลาอันมิได้มีผลกระทบต่อหมู่บ้านมากนัก เพราะโครงการที่ได้รับเป็นเพียงโครงการเล็ก เช่น ขุดสระน้ำ ขยายถนนจากเดิมที่เป็นเพียงคันทนา

ประการที่สาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านอย่างแท้จริง เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2529 เมื่อได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านพัฒนา

ตั้งที่กล่าวมาแล้วว่าหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ ในสมัยก่อนหมู่บ้านไม่ได้มีการเปลี่ยนแปลงอะไร แม้ว่าการขยายตัวของรัฐที่ดึงหมู่บ้านเข้าสู่ศูนย์กลางโดยผ่านกำนันและผู้ใหญ่บ้านจะมีมานานแล้วก็ตาม แต่มิได้ก่อให้เกิดผลกระทบอย่างรุนแรง ผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า เจ้าหน้าที่รัฐ เพิ่งเข้ามาเมื่อปีพ.ศ. 2516 แต่ก่อนไม่ค่อยมีเจ้าหน้าที่รัฐ เข้ามาในหมู่บ้าน ในระยะแรกจะพบว่า การพัฒนาหมู่บ้านมักเน้นในเรื่องการขุดบ่อน้ำและการปรับปรุงถนนภายในหมู่บ้าน ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านก็มีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวและได้รับผลประโยชน์อยู่ด้วย ต่อมาเมื่อการขยายตัวของโรงงานอุตสาหกรรม เป็นไปอย่างรวดเร็วและส่งผลกระทบต่อชุมชนในละแวกนั้น ผนวกกับความต้องการของรัฐที่จะพัฒนาหมู่บ้านให้ก้าวหน้าขึ้น รวมทั้งมีความตั้งใจที่จะนำหมู่บ้านเข้าประกวด เพื่อสนองตอบนโยบายการประกวดหมู่บ้านของรัฐ ความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้าน จึงเริ่มปรากฏอย่างเด่นชัด นอกจากนี้การประกวดหมู่บ้านยังนำไปสู่ความขัดแย้งในแง่อุดมการณ์ บทบาทของผู้นำ และช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์ในเวลาต่อมาอีกด้วย

โดยทั่วไปในทรรศนะของชาวบ้านมักกล่าวตรงกันว่า ชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริงในปีพ.ศ. 2529 เมื่อรัฐต้องการนำหมู่บ้านเข้าประกวดและได้รับรางวัลในปีพ.ศ. 2530 อันส่งผลให้มีกลุ่มคนจากนอกหมู่บ้านเข้ามา เขี่ยมชมหมู่บ้านอย่างไม่ขาดสาย ประกอบกับแรงงานหนุ่มสาวในช่วงระยะเวลา 4-5 ปีที่ผ่านมาเริ่มออกไปทำงานนอกหมู่บ้านมากขึ้น อีกทั้งการขยายตัวของนิคมอุตสาหกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ ณ ขณะนี้จะมีผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง โดยเฉพาะการประกอบอาชีพดั้งเดิมของคน จึงดูเหมือนว่าชุมชนเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อย่างไรก็ตามหากมองในภาพรวมของความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่องแล้ว อาจกล่าวได้ว่าชุมชนย่อมจะได้รับผลกระทบไปแล้วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ความเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นยังคงดูเหมือนว่าเป็นสิ่งที่อยู่ห่างไกลจากตนเอง ครั้นเมื่อสิ่งเหล่านี้ได้คืบคลานเข้ามาใกล้ตัวมากยิ่งขึ้น ความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่ย่อมจะมีผลกระทบต่อตนเองจึงมีปริมาณเพิ่ม

มากขึ้น เนื่องจากการประกวดหมู่บ้าน เป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนแปลงในชุมชนอย่างหนึ่ง ฉะนั้นจึงควรจะทำให้ความเข้าใจในกิจกรรมดังกล่าวให้กระจ่างชัดก่อน จากนั้นก็จะหันมาพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อชุมชนต่อไป

การประกวดหมู่บ้านในฐานะ เป็นกลไกของรัฐในการส่งเสริมการพัฒนานั้น เริ่มมีมานานแล้วตั้งแต่ปีพ.ศ. 2513 โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อป้องกันการแพร่ขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ และสร้างสัมพันธภาพระหว่างรัฐบาลและประชาชนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น การประกวดหมู่บ้านในระยะแรก กระทรวงมหาดไทย เป็นผู้ดำเนินการกำหนดกฎ เกณฑ์การประกวดและการตัดสิน ซึ่งมีหลักเกณฑ์คือ คุณสมบัติของหมู่บ้านประกวดเอาไว้คือ ต้องเป็นหมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของศูนย์พัฒนาตำบลมปประวัติก่อนปี พ.ศ. 2513 เป็นอย่างใดมีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและสะดวก มีการส่งเสริมอาชีพดีเด่น มีการรวมกลุ่มต่าง ๆ ที่ถาวรและมีการปฏิบัติร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนการพิจารณาตัดสินนั้น ทางอำเภอจะเป็นผู้คัดเลือกหมู่บ้าน แล้วรายงานไปถึงจังหวัด และจังหวัดจะรายงานไปยังกรมการพัฒนารัฐบาล โดยผู้พิจารณาในขั้นสุดท้ายคืออธิบดีกรมการพัฒนารัฐบาล

ต่อมาหลักเกณฑ์ในการพิจารณาได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้สามารถวัดระดับ การพัฒนา โดยมีการกำหนดคะแนนและแบ่งตามหลักเกณฑ์ของกิจกรรม ส่วนการตัดสินได้มีการเปลี่ยนแปลง ผู้ตัดสินจากอธิบดีกรมการพัฒนารัฐบาลเพียงคนเดียว เป็นคณะกรรมการตัดสินโดยประกอบด้วยส่วนราชการต่าง ๆ ในปัจจุบันก็คือ ตัวแทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องตามประเภทของการประกวด อย่างไรก็ตาม ในช่วงแรกของการประกวดหมู่บ้านนี้ยังไม่เป็นกิจกรรมที่ศึกษามากนัก การคัดเลือกหมู่บ้านยังคงเป็นหน้าที่ของหน่วยราชการ แม้ว่าจะมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินที่ซับซ้อน แต่การตัดสินก็ต้องอาศัยภาพรวมการพัฒนาหมู่บ้านทั่ว ๆ ไป

ในปีพ.ศ. 2525 ซึ่งเป็นปีที่แผนพัฒนาชนบทหายากจนได้รับการบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ การประกวดหมู่บ้านได้กลายเป็นกิจกรรมสำคัญของหน่วยราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบในระดับหมู่บ้าน กิจกรรมการประกวดหมู่บ้านซึ่งรับผิดชอบโดยกระทรวง

มหาดไทยได้ เปลี่ยนขั้นตอนการประกวดใหม่ ส่งผลให้มีการประกวดตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงการประกวดในระดับเขต ตามเขตการพัฒนาของกรมการพัฒนามุขชน กระทรวงมหาดไทย การประกวดจึง เป็นกิจกรรมที่หมู่บ้านทุกหมู่บ้านต้องเข้าไป เกี่ยวข้อง รวมทั้ง เข้าไป เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในทุก ๆ หมู่บ้านด้วย ทั้งนี้ เพราะทุกหมู่บ้านต้องมีการ เตรียมประกวดทั้งสิ้น และเป็นหน้าที่ของทางราชการที่จะค้นหาหมู่บ้านพัฒนา

การประกวดหมู่บ้าน เป็นเรื่องสำคัญมากทั้งทางด้านราชการและชาวบ้านในหมู่บ้าน ชาวบ้านต้อง เตรียมหมู่บ้านของตน เพื่อให้ได้ตาม เกณฑ์การพัฒนาที่กำหนด เอาไว้ให้ได้คะแนนมากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องความสะอาดของหมู่บ้าน ถนนที่ได้มาตรฐาน ที่อ่านหนังสือพิมพ์ สวนหย่อม คู่มุ ข่ายค้ำขวัญ ฯลฯ ทั้งนี้จะมีข้าราชการเข้ามาช่วยดูแลกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ สอดคล้องกับหลัก เกณฑ์การตัดสิน

จากที่กล่าวมานี้แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการประกวดหมู่บ้าน เป็นกิจกรรมที่ เริ่มอย่างจริงจังในปี พ.ศ. 2525 โดยบรรจุไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ทำให้การ ขยายตัวของ การประกวดหมู่บ้าน เริ่มแพร่หลายนับแต่นั้น เป็นต้นมา และหมู่บ้านหนองผักชีเหนือ ก็มีอาจหลีกเลี่ยงสภาพการดังกล่าวได้ การประกวดหมู่บ้านนอกจากจะเป็น เครื่องบ่งชี้ว่า หมู่บ้านนั้นได้รับการพัฒนาให้ เจริญก้าวหน้ามากขึ้นแล้วในทรรศนะของรัฐ อันเป็นการกระทำเพื่อ ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ทุนนิยม แต่ก็ยังพบว่า การพัฒนาของรัฐนั้นได้ถูกนำมาใช้ เป็น เครื่องมือใน การแสวงหาผลประโยชน์ทั้งทาง เศรษฐกิจและการ เมืองของกลุ่มผู้มีอำนาจในชุมชน โดยผ่านความ สัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ ดังรายละเอียดที่จะกล่าวต่อไป

การประกวดหมู่บ้านกับความขัดแย้ง เชิงอุดมการณ์

เมื่อการประกวดหมู่บ้านกลายเป็นกิจกรรมหลักอย่างหนึ่งตามนโยบายของรัฐ หมู่บ้านหนองผักชี เหนือก็ได้รับการคัดเลือกจากทางราชการในฐานะ เป็นหมู่บ้านประกวดเช่นกัน ทั้งนี้ได้เริ่มขึ้นในปีพ.ศ. 2529 อันที่จริงหากพิจารณาในแง่ของการมีสิทธิ์ที่จะได้รับการประกวดหมู่บ้านของแต่ละหมู่บ้านนั้นทุก ๆ หมู่บ้านล้วนมีสิทธิ์ที่จะได้รับทั้งสิ้น แต่การตัดสินใจว่าหมู่บ้านใดควรได้รับกลับถูกจำกัดอยู่ เฉพาะในกลุ่มผู้นำท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ของรัฐ อีกทั้งยังขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นำท้องถิ่นคือ กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งและความไม่มีเอกภาพภายในกลุ่มด้วย จากการศึกษามีโอกาสพบกับผู้ใหญ่บ้านหมู่บ้านอื่น เช่น หมู่ 13 ได้กล่าวถึงโครงการพัฒนาหมู่บ้านว่า หมู่ 6 จะได้รับการพัฒนามากกว่าหมู่บ้านอื่น ๆ เพราะเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านที่นั่นพูดง่ายคนลูกบ้านได้จริง ๆ แล้วหมู่บ้านอื่น ๆ กำนันคุมไม่ได้ จึงทำให้การพัฒนาไม่กระจายไปอย่างทั่วถึง นอกจากนี้ในการพัฒนาหมู่บ้านในทรรศนะของชาวบ้านกลับคิดว่า จะได้เงินรางวัล อีกทั้งถ้าชาวบ้านไม่ช่วยข้าราชการก็แย่ ไม่มีผลงาน ข้อความดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า การดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ไม่สามารถกระจายผลประโยชน์ให้แก่ชาวบ้านได้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะการดำเนินงานต้องอาศัยความสัมพันธ์ เชิงอุปถัมภ์ที่มีระหว่างผู้นำชุมชนและชาวบ้านในการดำเนินงาน เพื่อให้บรรลุตามที่นโยบายได้กำหนดไว้

หลังจากหมู่ 6 ได้รับการเลือกให้เป็นหมู่บ้านประกวดแล้ว นายอำเภอเกอกี้นัดชาวบ้านมาประชุมเพื่อชี้แจงเกี่ยวกับการประกวดหมู่บ้าน และยังได้เข้ามาดูการทำงาน of ชาวบ้านในการที่จะเข้าประกวดเป็นครั้งคราว รวมทั้งเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายก็เข้ามาร่วมด้วย โดยเฉพาะพัฒนาการอำเภอคอยเป็นที่เลี้ยงแนะนำอยู่ตลอดเวลา ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการประกวด เช่น ให้มีการจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบออกเป็นฝ่ายต่าง ๆ มีการแบ่งคุ้ม เป็นต้น ควรเข้าใจด้วยว่าการจัดเตรียมงานเพื่อการประกวดนั้น รัฐเข้ามาดำเนินงานตามนโยบายโดยให้เพียงแต่คำแนะนำและวิธีการดำเนินงาน ส่วนการจัดหาเงินทุนในการเตรียมการรัฐมิได้จัดสรรงบประมาณให้ในแง่นี้อาจพิจารณาได้ว่าน่าจะเป็นข้อดีที่รัฐได้เปิดโอกาสให้ชาวบ้าน เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วย

เหลือตนเอง แต่ในทางตรงกันข้ามการช่วยเหลือที่รัฐหยิบยื่นให้อยู่ตลอดมาได้กลายเป็นความเคยชินที่ทำให้ชาวบ้านเข้าใจว่า หากจะดำเนินงานอย่างใดอย่างหนึ่งรัฐควรจัดสรรเงินในการดำเนินการด้วย เป็นผลให้ชาวบ้านไม่ค่อยจะพึ่งพาตนเองมากนัก อย่างไรก็ตาม เมื่อหมู่บ้านไม่ได้รับงบประมาณ ชาวบ้านก็มีวิธีที่จะจัดหาทุนเพื่อนำมาซื้อวัสดุอุปกรณ์ได้ด้วยตนเอง วิธีการที่ได้กระทำภายใต้ศักยภาพของหมู่บ้านก็คือ การจัดงานเลี้ยง โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนนำ ผลปรากฏว่าได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านเป็นอย่างดี ทำให้หมู่บ้านมีเงินทุนจำนวนหนึ่งที่จะใช้ในการพัฒนาหมู่บ้าน

นอกจากปัจจัยด้านการเงินที่ชาวบ้านต้องจัดหาด้วยตนเองในการปรับปรุงหมู่บ้านเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐแล้ว ปัจจัยด้านผู้นำก็เป็นสิ่งสำคัญ โดยเฉพาะผู้ใหญ่บ้าน การที่ชาวบ้านยอมให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของหมู่บ้าน เหตุผลประการหนึ่งคือ การยอมรับนับถือในตัวผู้ใหญ่บ้าน เพราะเป็น *คนชื้อ* นอกจากนี้ตระกูลของผู้ใหญ่บ้านก็เป็นตระกูลเก่าแก่ของหมู่บ้าน ตลอดจนตำแหน่งของผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันก็ได้รับสืบทอดตำแหน่งจากพ่อซึ่งเคยเป็นผู้ใหญ่บ้านที่นี่ เช่นเดียวกัน เมื่อครั้งที่พ่อของเขาเป็นผู้ใหญ่บ้านก็ได้กระทำคุณงามความดีไว้ เช่น ยกที่ดินเพื่อสร้างโรงเรียนประจำหมู่บ้าน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้ตระกูลของผู้ใหญ่บ้านได้รับการยอมรับนับถือจากชาวบ้านมาก ประกอบกับชาวบ้านต่างก็เห็นว่า เป็นคนที่ตั้งใจทำงานไม่ว่าจะเป็นงานราชการการพัฒนาหมู่บ้านหรืองานประเพณีและพิธีกรรมต่าง ๆ ในหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านก็จะให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดี นอกจากนี้ในกลุ่มญาติพี่น้องของผู้ใหญ่บ้านซึ่งอยู่ในหมู่บ้านเป็นจำนวนมาก ก็มีมักจะเข้ามาช่วยเหลืองานของหมู่บ้านเป็นประจำ จึงทำให้ชาวบ้านมองว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นคนดี ชื่อสัตย์ คอยช่วยเหลือชาวบ้านอย่างแท้จริง ดังนั้นการดำเนินงานต่าง ๆ ในหมู่บ้าน หากผู้ใหญ่บ้านไปขอร้องให้ชาวบ้านช่วยเหลืออะไร ก็จะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดีตลอดมา

ส่วนผู้นำคนสำคัญที่มีบทบาทโดดเด่นในการพัฒนาหมู่บ้านอีกคนหนึ่งก็คือ นายสม เหตุผลสำคัญที่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยอมรับก็เพราะว่านายสม เป็นผู้มีความรู้ทางเศรษฐกิจดีที่สุดในหมู่บ้าน ซึ่งยังมีชาวบ้านหลายรายที่จะต้องพึ่งพานายสมอยู่มาก โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ

เช่น การเช่านา การกู้เงิน นอกจากนี้นายสมได้รับการยอมรับว่าเป็นบุคคลที่มีความคิดกว้างไกลมักจะทำอะไรใหม่ ๆ อยู่เสมอ เช่น การเพาะเห็ดฟางแบบโรง การปลูกมะม่วง นายสมก็ทำเป็นคนแรก และหากใครในหมู่บ้านสนใจที่จะทำเขาก็จะบอกวิธีการต่าง ๆ ให้ครอบครัววัดที่ไม่มีทุนก็อาจจะให้เงินกู้ยืมไปลงทุนก่อนโดยไม่ได้คิดดอกเบี้ยหรือบางครั้งก็ให้ยืมวัสดุอุปกรณ์บางชนิดไปใช้ก่อนแล้วจึงค่อยมาใช้คืนภายหลังก็ได้ นอกจากนี้นายสมมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจแล้ว เขายังมีอิทธิพลในเรื่องการเมืองด้วยโดยมีความสัมพันธ์อย่างแนบแน่นกับกำนันคนปัจจุบัน ซึ่งพบว่าคนที่ได้รับตำแหน่งกำนัน ก็เพราะนายสม เป็นหัวคะแนนคนสำคัญ เนื่องจากเขาเป็นที่ยอมรับไม่เพียงแต่ในหมู่บ้าน แต่มีความสัมพันธ์กับคนนอกหมู่บ้านด้วย เหตุผลที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ส่งผลให้เขามีบทบาทอย่างสำคัญ เนื่องมาจากตระกูลของนายสม เป็นตระกูลเก่าแก่จึงทำให้มีเครือข่ายกระจายอยู่ทั่วไป ทั้งที่เป็น เครือญาติโดยตรงและ เครือญาติที่เกิดขึ้นจากการแต่งงาน ประกอบกับการมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงจึงส่งผลให้บทบาทของเขาโดดเด่นยิ่งขึ้น นอกจากการเมืองในท้องถิ่นแล้วนายสมยัง เป็นหัวคะแนนให้กับนักการเมืองระดับชาติ โดยเฉพาะพรรคชาติไทยซึ่ง เมื่อมีการเลือกตั้ง เขาจะ เป็นศูนย์กลางที่จะนำเงินซื้อเสียงมาแจกให้กับตัวแทนของหมู่บ้านที่เขารับผิดชอบ ในการแจกเงินบางครั้งเขาไม่ได้กระทำด้วยตนเอง แต่จะผ่านกลุ่มคนที่เขาไว้วางใจเท่านั้น เช่น ภรรยา หรือญาติพี่น้อง เป็นต้น จากนั้นจึงนำไปส่งให้กับคนที่จะไปลงคะแนนซึ่งได้รับการคัดเลือกแล้วว่ามีความซื่อสัตย์ที่จะไปลงคะแนนให้กับเบอร์นั้นอย่างแน่นอน ด้วยปัจจัยที่กล่าวมาทั้งหมดนี้จึงทำให้นายสม เป็นที่ยอมรับและมีความสำคัญที่สุดคนหนึ่งในหมู่บ้าน ไม่เพียงแต่ชาวบ้านจะให้ความเกรงใจ แต่กำนันและผู้ใหญ่บ้านก็ยอมรับในความสำคัญและบทบาทของนายสมที่มีทั้งในและนอกหมู่บ้าน ดังนั้น เมื่อนายสมพูดหรือทำอะไร ชาวบ้านก็จะคล้อยตามและไม่กล้าขัดแย้ง

บุคคลที่เป็นหัว เี่ยวหัวแรงคนสำคัญอีกคนหนึ่งในการประกวดหมู่บ้านครั้งนี้คือนายเดช เขาเป็นคนมีพื้น เพออยู่ที่นี้ เป็นคนที่มีประวัติดีทั้งในด้านความประพฤติและการศึกษา เป็นคนแรกของหมู่บ้านที่จบการศึกษาในระดับปริญญาตรี ปัจจุบัน เป็นอาจารย์ประจำมหาวิทยาลัย เทคนิคสระบุรี เขาเพิ่งจะมีบทบาทอย่างโดดเด่นหลังจากที่ได้ เรียนจบและรับราชการแล้ว โดยเข้ามาทำงาน

พัฒนาหมู่บ้านด้วยความจริงใจและเป็นหนึ่งในจำนวนคณะกรรมการหมู่บ้าน เขาเป็นผู้ริเริ่มโครงการหลายอย่างในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มเยาวชนหนุ่มสาว โครงการสอนหนังสือให้กับคนในหมู่บ้าน เป็นต้น ความเป็นคนที่ไม่ถือตัวเป็นกันเองกับชาวบ้าน ความตั้งใจในการทำงานเพื่อพัฒนาหมู่บ้านอย่างแท้จริง และการที่เป็นผู้มีการศึกษาดี ทำให้นายเดชได้รับความร่วมมือและเป็นที่ยอมรับจากชาวบ้านเป็นอย่างดี หลังจากมีการเตรียมการพัฒนาหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านก็เริ่มดำเนินการมีการปรับปรุงความสะอาดภายในหมู่บ้านมีการทำรั้วหมู่บ้าน จัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามคำแนะนำของพัฒนากร ต่อมาเมื่อถึงวันประกวดจะมีคณะกรรมการเข้ามาตัดสินพัฒนากรก็จะมาให้คำแนะนำต่าง ๆ มีการเตรียมคำตอบเพื่อตอบข้อซักถามของกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ปรากฏว่าหมู่บ้านชนะการประกวดในระดับจังหวัดในปีพ.ศ.2530 อันนำมาซึ่งความภาคภูมิใจและเป็นเครื่องหมายแห่งเกียรติยศของหมู่บ้าน แต่ในเวลาเดียวกันกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการประกวดหมู่บ้านได้นำไปสู่ประเด็นของความขัดแย้งในบทบาทของผู้นำและการจกจกยโอกาสเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนในเวลาต่อมาอีกเช่นกัน

ผลจากการประกวดหมู่บ้านกับความขัดแย้งและการแสวงหาผลประโยชน์

ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า การประกวดหมู่บ้านเริ่มขึ้นในปีพ.ศ.2529 และได้รับรางวัลชนะเลิศในระดับจังหวัดในปีพ.ศ.2530 ในระหว่างที่มีการประกวดหมู่บ้านจำเป็นต้องมีการปรับปรุงหมู่บ้านในลักษณะต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการปรับปรุงถนน การจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเยาวชน ฯลฯ กิจกรรมดังกล่าวล้วนนำมาซึ่งความขัดแย้งอย่างน้อยสองประการคือ

ประการแรก การดำเนินงานของกิจกรรมบางอย่างทำให้คนบางกลุ่มในหมู่บ้านใช้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม เช่น กลุ่มออมทรัพย์ การปรับปรุงถนน ซึ่งไม่เพียงแต่จะได้รับผลทางเศรษฐกิจและการเมืองแต่ยังได้รับผลในทางสังคม

ประการที่สอง การเกิดขึ้นของกลุ่มต่าง ๆ ได้มีส่วนอย่างสำคัญต่อการทำลายความคิดริเริ่มในการช่วยเหลือตนเองของหมู่บ้านที่มีมาก่อนหน้านี้แล้ว ทำให้ชาวบ้านมีความรู้สึกว่าคุณเองมิได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐ แต่เป็นเพียงการช่วยเหลือเจ้าหน้าที่ของรัฐในการปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมาย

อย่างไรก็ตาม ก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการประกวดหมู่บ้าน ก็มีโครงการต่าง ๆ เข้ามาในชุมชนบ้างแล้ว แต่ที่มีความสำคัญและเป็นรากฐานของการเปลี่ยนแปลงก่อนที่จะมีการประกวดหมู่บ้านคือ โครงการจัดตั้งกองทุนยา ความผูกพันไปกับการจัดให้มีผู้สื่อข่าวสาธารณสุข (ผลส.) และอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งเป็นโครงการของกระทรวงสาธารณสุขที่มีการทดลองปฏิบัติในช่วงเวลาของห้าแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 3 (พ.ศ.2515-2519) และเมื่อเห็นช่องทางความสำเร็จในการดำเนินงานสาธารณสุขที่มีความร่วมมือของประชาชนอย่างเต็มที่ในการแก้ปัญหาตนเองโดยการสนับสนุนจากทางราชการจึงได้ขยายงานออกไปอย่างกว้างขวางในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 4 (พ.ศ.2520-2524)

โครงการกองทุนยาได้เข้ามาจัดตั้งในหมู่บ้านในปีพ.ศ.2525 โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดหาซื้อยาที่จำเป็นไว้ในหมู่บ้านเมื่อเวลาที่มีการเจ็บไข้ได้ป่วย เช่น ยาตำราหลวง และต้องการให้ชาวบ้านได้รู้จักช่วยเหลือตนเอง ซึ่งในระยะเวลาค่อมาได้เปลี่ยนเป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน โครงการนี้ก็มีลักษณะเช่นเดียวกับโครงการอื่น ๆ ที่รัฐเป็นผู้หยิบยื่นให้ชาวบ้านด้วยการเข้ามาแนะนำและขอความร่วมมือจากชาวบ้านโดยผ่านผู้นำหมู่บ้าน เหตุผลที่ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้าร่วมโครงการดังกล่าวและโครงการอื่น ๆ อีก เป็น เพราะ *ผู้นำหมู่บ้านมาชักชวนให้เข้าเป็นสมาชิก เห็นผู้นำหมู่บ้านมาพูดคุย ก็เลยคิดสนใจเข้า และผู้นำหมู่บ้านก็เป็นคนดีด้วย* หลังจากดำเนินการจัดตั้งไปได้ชั่วระยะหนึ่งแล้ว โครงการ กองทุนยาก็เปลี่ยนเป็นกองทุนพัฒนาหมู่บ้าน ในปัจจุบันโครงการนี้ได้ลดบทบาทลงไปอย่างมาก รวมทั้ง ผลส.และอสม. ก็ได้เอาใจใส่ต่อการบริหารโครงการ เนื่องจากต้องใช้เวลาในการประกอบอาชีพของตนมากกว่า นอกจากนี้เหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้ในสภาพของสังคมปัจจุบันที่เงินได้กลายมาเป็นมาตรฐานในการวัดคุณค่ามากขึ้น

โดยเฉพาะในชุมชนที่แวดล้อมไปด้วยการขยายตัวของอุตสาหกรรมก็คือ การที่โครงการมิได้ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชนในรูปของเงินตรา อีกทั้งโครงการเหล่านี้มักเน้นในเรื่องสุขอนามัย ซึ่งมีผลในทางอ้อมและไม่ได้ก่อให้เกิดผลในทางเศรษฐกิจอย่างเด่นชัด จึงทำให้โครงการดูจะหมดความสำคัญลงไปอย่างรวดเร็ว อีกประการหนึ่งอาจจะ เป็นเพราะการขยายตัวของงานด้านสาธารณสุขอยู่ในภาวะอิ่มตัวแล้ว โครงการจึงไม่ได้รับความนิยมนจากชาวบ้านมากนัก ดังที่เจ้าหน้าที่อนามัยกล่าวว่า ปัจจุบันชาวบ้านไม่ค่อยให้ความสนใจ เพราะว่ามันอิ่มตัว. . . อสม. และ ผสส. เริ่มหายากขึ้น เพราะชาวบ้านไปทำงานโรงงานกันหมด จึงไม่ค่อยมีเวลาที่จะให้ความสนใจ

การที่ภาวะอิ่มตัวของบริการด้านสาธารณสุขของรัฐในระดับหมู่บ้านลดลงนั้นน่าจะ มาจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของชาวบ้านที่หันมายอมรับการบริการของ เอกชนมากขึ้น กล่าวคือ จากการขยายตัวของอุตสาหกรรมได้มีส่วนทำให้แรงงานส่วนใหญ่เข้าสู่โรงงาน อุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก กลุ่มคนเหล่านี้ไม่เพียงแต่จะมีรายได้ประจำ แต่ยังมีสวัสดิการอื่น ๆ อีก โดยเฉพาะด้านการรักษาพยาบาลซึ่งเปิดโอกาสให้พนักงานได้รับการรักษาจากสถานรักษาพยาบาลของเอกชน จึงทำให้ความนิยมดังกล่าวได้รับการถ่ายทอดมายังครอบครัวของตนเอง ด้วยเหตุนี้เองจึงมีแนวโน้มว่าหากเกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย ชาวบ้านก็จะมุ่งไปรักษาพยาบาลในสถานพยาบาลของเอกชนมากขึ้น ยังผลให้บทบาทของรัฐในด้านสาธารณสุขต้องลดลงไปด้วย อย่างไรก็ตาม ในเวลาเดียวกันรัฐได้พยายามปรับบทบาทของตนเองอยู่ด้วย เช่น การจัดให้มีบัตรสงเคราะห์ หรือบัตรสุขภาพ แต่ดูเหมือนว่าจะไม่ประสบความสำเร็จแต่อย่างใด เนื่องจากชาวบ้านไม่เข้าใจถึงวิธีการใช้และไม่ได้แพร่หลายไปถึงชาวบ้านอย่างแท้จริง อีกทั้งยังจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์อยู่กับผู้นำเท่านั้น ในเรื่องนี้เจ้าหน้าที่สาธารณสุขกล่าวว่า

ส่วนเรื่องอื่น ๆ เช่น บัตรสงเคราะห์รายได้น้อยก็มีปัญหาเช่นกัน ตัวอย่าง เมื่อบัตรหมดอายุ ชาวบ้านก็จะมาคุยกับหมออนามัยว่าทำไมไม่ต่อบัตรให้ แต่หมอก็อธิบายว่า

หมอไม่มีหน้าที่ เป็นหน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้านที่จะพิจารณาว่าครอบครัวใดควรจะได้รับ การทำบัตรจึงต้องอยู่ที่คณะกรรมการหมู่บ้าน. . . เรื่องบัตรสุขภาพก็ เช่นเดียวกับ รู้สึกว่าเป็นโครงการที่รัฐไม่ประสบผลสำเร็จ เพราะชาวบ้านไม่ต้องการเสียเงินปีละ 300 บาท เนื่องจากชาวบ้านคิดว่าเสียเงิน 300 บาท แต่ตนเองไม่ได้เป็นอะไรก็จะ สูญเงินเปล่า จึงทำให้ไม่ค่อยมีคนอยากเข้าร่วม โครงการก็ล้มเหลว

โดยทั่วไปโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งมักเน้นในเรื่องการปรับปรุงถนนและบ่อน้ำ โดยแต่ละหมู่บ้านจะต้อง เสนอโครงการของหมู่บ้านตนเองตามความต้องการของชาวบ้าน เพื่อ ขออนุมัติงบประมาณในการจัดสรรต่อสภาตำบล แต่ปรากฏว่าการพัฒนามิได้กระจายไปแต่ละ หมู่บ้านอย่างแท้จริง เพราะการตัดสินใจให้หมู่บ้านได้รับโครงการขึ้นอยู่กับประธานสภาตำบลแต่เพียง ผู้เดียว คือ กำนัน หากผู้ใหญ่บ้านหมู่ใดที่มีความขัดแย้งอยู่กับกำนันโอกาสที่จะได้รับโครงการก็จะ มีน้อยลง นอกจากนี้เมื่อมีการว่าจ้างบริษัทให้มาดำเนินการแล้ว ตลอดจนการใช้จ่ายงบประมาณ กำนันก็ยังเป็นผู้ดำเนินการแต่เพียงผู้เดียว ฉะนั้นจึงไม่แปลกประหลาดที่กำนันจะขอให้ผู้ใหญ่บ้าน แต่ละคนเซ็นชื่อ เพื่อที่จะเบิกจ่ายเงินของสภาตำบลไว้ก่อน หากผู้ใดไม่ยินยอมก็จะมีผลกระทบต่อ โครงการพัฒนาหมู่บ้านในคราวต่อไป ดังที่ผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่ง เล่าว่า . . . *กำนันให้กรรมการ สภาตำบล เช่นกระชายเปล่า แล้วค่อยมาบอกทีหลังว่าไปทำอะไร บางคนไม่เห็นด้วยเพราะ กลัวมีปัญหา แต่ก็ต้องเซ็นเพราะเกรงใจ กลัวเป็นแกะดำ คนส่วนใหญ่เซ็น ถ้าไม่เซ็นจะมีผล กระทบกับงบการพัฒนาหมู่บ้านในครั้งต่อไป. . .*

โดยธรรมชาติของชาวบ้านเห็นว่าในหมู่บ้านมีผู้ชุมนุมชนหลายคนที่ค่อนข้าง เข้มแข็งมีศักยภาพในการวิเคราะห์และ เข้าใจปัญหาของชุมชนได้อย่างชัดเจน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน นายสม และ นายเดชได้พยายามทุกวิถีทางที่จะพัฒนาหมู่บ้านของตน ผู้นำเหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ชีวิต และมีฐานะทางสังคมค่อนข้างสูง จึงมีอิทธิพลต่อความคิดของชาวบ้านเป็นอย่างมาก กลุ่มผู้นำ เหล่านี้มีการพัฒนาทางความคิด มีความเป็นตัวของตัวเอง เป็นที่ยอมรับของชาวบ้านและ สามารถจัดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนได้ดี การมองและทำความเข้าใจกับปัญหาของชุมชนอย่าง

มีสัมพันธ์กับสังคมภายนอกทำให้กลุ่มผู้นำสามารถนำเสนอกิจกรรมภายในชุมชน มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นภายในกลุ่ม ทำการวางแผนการดำเนินงานของชุมชนอย่างเป็นขั้นตอน และชักชวนให้ชาวบ้านเกิดความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน แต่ว่าการดำเนินงานที่เกิดขึ้นมักจะเป็นไปตามกรอบแนวนโยบายของรัฐมากกว่า อย่างไรก็ตาม ก่อนที่จะมีการประกวดหมู่บ้านก็ยังมีองค์กรที่เกิดขึ้นจากการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวบ้านอย่างแท้จริง ในทรณะของชาวบ้านกลุ่มเหล่านี้ ได้แก่ กลุ่มแม่บ้าน (เป็นคนละกลุ่มในความหมายของพัฒนากร) และกลุ่มชมรมหนุ่มสาว

กลุ่มแม่บ้านเป็นสถาบันทางสังคมที่มีมานานแล้ว โดยเกิดขึ้นจากการรวมตัวกันของผู้หญิงในหมู่บ้านเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชน เช่น เป็นผู้ดูแลเรื่องอาหารและการต้อนรับผู้มาเยือนจากภายนอก เมื่อมีงานบุญงานกุศลภายในหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านที่ใหญ่ที่สุดนอกเหนือไปจากกลุ่มแม่บ้านที่เป็นเครือญาติของผู้ใหญ่บ้านแล้ว ก็ยังมีผู้หญิงอีกหลายคนในหมู่บ้านที่เข้ามารวมกันเพื่อช่วยเหลือกิจกรรมของหมู่บ้าน กลุ่มแม่บ้านจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งขององค์กรสังคมซึ่งแสดงให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจและการทำงานเป็นกลุ่ม และยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้หญิงในการมีส่วนร่วมและการดำเนินกิจกรรมทางสังคม

ส่วนกลุ่มชมรมหนุ่มสาวแม้ว่า จะเป็นองค์กรใหม่และถูกจัดตั้งก่อนมีการประกวดหมู่บ้าน แต่ในทรณะของชาวบ้าน กลุ่มนี้ถือได้ว่าเป็นกลุ่มที่ถูกจัดตั้งโดยการร่วมมือของชาวบ้านอย่างจริงจัง ผู้นำของกลุ่มนี้ก็คือ นายเดช ซึ่งเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูงสุดคือระดับปริญญาตรี เขาเป็นคนดั้งเดิมและมีพื้นเพอยู่ที่นั่นมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่แล้ว หลังจากที่เขาจบการศึกษา ผู้ใหญ่บ้านได้ชักชวนให้เข้ามาเป็นกรรมการหมู่บ้านอยู่ประมาณ 3 ปี เขาพบว่าอุปสรรคของการพัฒนาหมู่บ้านก็คือการขาดกำลังคน ดังนั้นถ้าจะมีการพัฒนาหมู่บ้านควรให้หนุ่มสาวที่มีเวลาว่าง เข้ามาร่วมมือช่วยกันพัฒนาหมู่บ้านก็จะทำให้การพัฒนาหมู่บ้านเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเหตุนี้ในปีพ.ศ. 2528 จึงเริ่มจัดตั้งชมรมหนุ่มสาวขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ 4 ประการคือพัฒนาหมู่บ้าน พัฒนาจิตใจเยาวชน สร้างความสามัคคีในหมู่คณะ และใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ในการดำเนินงานเขาได้เปิดรับสมัคร

หนุ่มสาวแบบไม่จำกัดอายุแต่ต้องเป็นคนโสด มีการจัดทำใบสมัครด้วยตนเองเพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น เมื่อตั้งชมรมแล้วได้เป็นประธานชมรมอยู่ประมาณ 3 ปี จึงได้ให้คนอื่นเป็นแทน

การจัดตั้งชมรมนั้น เขาได้ใช้วิธีพูดโน้มน้าวจิตใจและพยายามอธิบายให้รู้ว่าชมรมตั้งขึ้นเพื่อจุดประสงค์อะไร ชมรมหนุ่มสาวได้รับความร่วมมือจากสมาชิกเป็นอย่างดี แม้ว่าสมาชิกส่วนมากจะมีงานทำแล้ว ก็ยังให้ความสนใจที่จะเข้าร่วมชมรม ผลก็คือมีสมาชิกเข้าร่วมถึง 40 กว่าคน การดำเนินงานของชมรมหนุ่มสาวมักจะใช้เวลาในตอน เย็น เลิกงานและวันอาทิตย์ซึ่งเป็นวันหยุดมาร่วมประชุมหารือหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของชมรม ประกอบด้วยหมู่บ้านกำลังจะเข้าประกวด ชมรมหนุ่มสาวจึงเป็นกลุ่มแกนนำที่สำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน เช่น การทำความสะอาดหมู่บ้านหรือสาธารณสุขสมัยใหม่ของหมู่บ้านรวมถึงการสร้างสิ่งก่อสร้างในหมู่บ้าน เช่น ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน ที่ทำการกลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่าชมรมหนุ่มสาวนั้น เกิดขึ้นในเวลาใกล้ เคียงก่อนที่จะมีการประกวดหมู่บ้านแม้ว่าในด้านหนึ่งอาจจะดูเหมือนว่าเป็นการปรับตัวเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐแต่ในอีกด้านหนึ่งยังแสดงให้เห็นถึงพลังของชุมชนในการที่จะร่วมมือกันพัฒนาหมู่บ้านอย่างจริงจัง งบประมาณที่รัฐได้มาดำเนินการแทรกแซงอย่างเต็มรูปแบบและได้ใช้ เป็น เครื่องมือในการพัฒนาหมู่บ้านทำให้ชมรมหนุ่มสาวต้องกลายเป็นกลุ่มเยาวชนไปในที่สุด และยังส่งผลให้พลังของชุมชนเริ่มเสื่อมลง เหตุผลสำคัญก็คือกลุ่ม เยาวชนที่จัดตั้งขึ้นใหม่นี้ได้นำเอากลุ่มคนจากหลายหมู่บ้านมารวมกันจึงก่อให้เกิดความหลากหลายมากขึ้น และเป็นการยากที่จะควบคุมได้ทั้งหมด ถึงแม้ว่าจะได้มีการดำเนินกิจกรรมอื่นๆ เช่น การจัดแข่งขันฟุตบอลประจำปี เพื่อที่จะให้มีความสามัคคีในระหว่างชุมชนแต่ด้วยเหตุผลที่เป้าหมายเดิมของการจัดตั้งชมรมหนุ่มสาวนั้นต้องการที่จะสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้น เฉพาะภายในหมู่บ้าน ดังนั้นการที่ชมรมหนุ่มสาวพัฒนาไป เป็นกลุ่ม เยาวชนตามคำแนะนำของพัฒนากรจึงเท่ากับไปทำลายความสามัคคีภายในหมู่บ้านให้ลดลง นายเดชในฐานะผู้ก่อตั้งชมรมหนุ่มสาวแสดงความเห็นว่า

. . . ชมรมหนุ่มสาวได้ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นกลุ่มเยาวชนโดยพัฒนากร มีความรู้สึกว่าการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนนั้น ไม่เหมือนกับชมรมหนุ่มสาว เช่น มีการจำกัดอายุไม่เกิน 25 ปี มีการรวมเยาวชนจากทุกหมู่บ้าน ทำให้กลุ่มกระจัดกระจาย รวมกันยาก ส่งผลให้ความสามัคคีของกลุ่มในการร่วมทำกิจกรรมลดน้อยลง และการที่มีคนจากหมู่บ้านอื่นมารวมกันมาก ทำให้ไม่ค่อยมีความสนิทสนมกันมากนัก กล่าวได้ว่า เมื่อมีการตั้งกลุ่มเยาวชนในปี 2530 ชมรมหนุ่มสาวที่เคยทำไว้ก็หมดไป. . .

หลังจากที่ได้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งไม่เพียงจะทำลายความสามัคคีภายในหมู่บ้านเท่านั้น แต่ยังขยายไปในระดับตำบลด้วย ดังที่พบว่า เมื่อมีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนขึ้นในระดับตำบลโดยการนำเยาวชนจากหมู่บ้านอื่นมารวมกันภายใต้เงื่อนไขและแนวทางของพัฒนากรแล้ว การดำเนินงานของกลุ่มไม่ค่อยได้รับความร่วมมือจากสมาชิกของกลุ่มมากนัก เหตุผลสำคัญคือ ความหลากหลายของสมาชิกที่มาจากหลายหมู่บ้านซึ่งล้วนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกันไป เป็นผลให้ไม่มีความร่วมมืออย่างจริงจัง ขาดความนับถือและเกรงใจต่อกัน ผิดกับชมรมหนุ่มสาวที่สามารถสร้างความสามัคคีภายในชุมชนได้ง่ายกว่า เพราะสมาชิกล้วนเป็นคนในหมู่บ้านเดียวกัน อีกประการหนึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เริ่มเข้าสู่โรงงานมากขึ้นทำให้ความสัมพันธ์และการร่วมมือกับกลุ่มเริ่มมีน้อยลง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาของรัฐในรูปแบบของกลุ่มเยาวชน จึงไม่ได้รับความร่วมมือจากสมาชิกทั้ง ๆ ที่รัฐได้พยายามนำกิจกรรมที่จะก่อให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มขึ้น เช่น จัดให้มีการอบรม แต่ก็มิได้ทำให้เกิดการรวมกลุ่มขึ้นมาอย่างแท้จริง ในทางตรงกันข้ามกลับไปทำลายความสัมพันธ์ของสมาชิกที่มีต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น

นอกจากกลุ่มแม่บ้านและชมรมหนุ่มสาวที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของสมาชิกในชุมชนแล้ว กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นอย่าง เป็นทางการและมีส่วนอย่างสำคัญอันจะนำไปสู่ความขัดแย้งและการแสวงหาผลประโยชน์ในเวลาต่อมาคือ กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

กลุ่มออมทรัพย์ เริ่มจัดตั้งในปีพ.ศ. 2528 โดยมีพัฒนาการ เป็นผู้ดำเนินงานมี เป้าหมาย เพื่อให้สมาชิกรู้จักออมเงิน และสามารถกู้ยืมได้ เมื่อสมาชิกได้รับความเดือดร้อน ชาวบ้านที่ต้องการสมัคร เป็นสมาชิกจะต้องแจ้งความประสงค์ที่จะฝากเงินไว้กับกลุ่ม เป็นจำนวนที่แน่นอนตามฐานะและความสามารถด้วยความสมัครใจ ซึ่งเป็นการให้สัจจะไว้กับกลุ่ม การออมทรัพย์แบบสัจจะนี้ เมื่อถึงกำหนดเวลานัดหมายเงินแต่ละเดือน (เงินที่นี้คือวันอาทิตย์ต้นเดือน) สมาชิกต้องนำเงินมาฝากไว้กับกลุ่ม โดยเจ้าหน้าที่ของกลุ่มจะลงหลักฐานจำนวนเงินฝากไว้ด้วย

เนื่องจากกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิต เป็นธุรกิจการเงินชนิดหนึ่งที่ดำเนินการโดยความร่วมมือของสมาชิกหลายคน เป็นการทำงานกับคนหมู่มาก และมีเงินจำนวนมาก การที่จะให้สมาชิกทุกคนมาบริหารงานของกลุ่มออมทรัพย์ย่อม เป็นไปไม่ได้ เพราะทุกคนมีภารกิจประจำวันในครอบครัว สมาชิกจึงต้องเลือกตั้งสมาชิกที่มีคุณสมบัติ มีความรู้และมีจิตใจเสียสละมาทำงานแทน โดยจัดตั้งเป็นคณะกรรมการ เรียกว่า คณะกรรมการบริหาร ซึ่งส่วนมากจะเป็นผู้มีฐานะดีของหมู่บ้าน รวมทั้งมีข้าราชการ เข้ามาร่วมดำเนินงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งข้าราชการครูที่สอนอยู่ในหมู่บ้าน คณะกรรมการบริหารประกอบด้วยคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ คณะกรรมการอำนวยการ คณะกรรมการฝ่ายเงินกู้ คณะกรรมการฝ่ายส่งเสริม คณะกรรมการฝ่ายตรวจสอบ ส่วนผู้ที่เข้ามาทำงานให้กลุ่มออมทรัพย์ในแต่ละเดือนจะได้รับเงินเดือน ๆ ละ 100 บาทและเงินสมนาคุณพิเศษอีกร้อยละ 5 โดยหักจากกำไรที่ได้ในตอนปลายปี

สำหรับกิจกรรมของกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อการผลิตที่จัดตั้งขึ้นนี้ มีกิจกรรมหลักอยู่ 3 ประการคือ การออมทรัพย์ การให้เครดิตและการจัดการเรื่องตลาด การออมทรัพย์ก็คือการที่สมาชิกนำเงินมาฝากไว้กับกลุ่ม เป็นจำนวนแน่นอนตามฐานะและความสามารถด้วยความสมัครใจ ซึ่งเป็นการให้สัจจะไว้กับกลุ่ม ส่วนการให้เครดิต คือการให้สมาชิกกู้เงิน เมื่อสมาชิกมีความเดือดร้อนโดยสมาชิกต้องยื่นความประสงค์จะขอกู้เงินไว้กับคณะกรรมการ เงินกู้ เพื่อให้คณะกรรมการเงินกู้ให้ความเห็น เสนอคณะกรรมการอำนวยการพิจารณา โดยทั่วไปการให้กู้เงินจะพิจารณาถึงความจำเป็นประกอบกับสัจจะที่สมาชิกมีต่อกลุ่ม ในการกู้เงินสมาชิกจะต้องมีคนค้ำประกันอย่างน้อย

2 คน และสามารถกู้ได้ถึง 5 เท่าของเงินที่ฝากอยู่ แต่ไม่เกินจำนวน 20,000 บาท ถ้าสมาชิกต้องการกู้เงินมากกว่านี้จะต้องใช้หลักทรัพย์มาค้ำประกัน แต่ก็ไม่เกินจำนวนเงิน 50,000 บาท เมื่อสมาชิกได้กู้เงินต้องส่งดอกเบี้ยทุกเดือนในอัตราร้อยละ 1.75 บาท ส่วนเรื่องการจัดการเรื่องตลาดคือ การจัดตั้งร้านค้าของกลุ่มขึ้นเพื่อจัดหาสินค้าที่จำเป็นไว้ขายให้แก่สมาชิกของกลุ่มเป็นการอำนวยความสะดวกไม่ต้องเดินทางไปซื้อจากที่ไกล ๆ เมื่อสิ้นปีก็มีโอกาสได้รับเงินปันผลเฉลี่ยคืนอีกด้วย นอกจากนี้กลุ่มออมทรัพย์จะมีกิจกรรมดังกล่าวแล้ว ยังมีการระดมเงินทุนจากสมาชิกไปดำเนินการอื่นอีก เช่น กิจการโรงสีกลุ่ม แต่กิจกรรมนี้มักจำกัดอยู่เฉพาะผู้มีฐานะดีเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้มีส่วนร่วมและใช้บริการจากโรงสีดังกล่าวเลย

แม้ว่ากลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตจะมีกิจกรรมอยู่หลายประการ แต่จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่เป็นสมาชิกพบว่ากิจกรรมที่สำคัญและมีผลต่อชาวบ้านก็คือ กิจกรรมการให้กู้เงิน ดังนั้นการที่ชาวบ้านส่วนใหญ่เข้ามาเป็นสมาชิกกับกลุ่มต่างก็มีเหตุผลตรงกันว่า *ต้องการกู้เงินเพราะมีอัตราดอกเบี้ยต่ำ* จริงอยู่ในระยะแรกชาวบ้านยอมเข้าเป็นสมาชิกก็เพราะเห็นแก่ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำคนอื่น ๆ ที่ได้ชักชวนและอธิบายถึงความสำคัญของการจัดตั้งกลุ่ม แต่ในเวลาต่อมา กลับพบว่า ชาวบ้านที่เข้ามาเป็นสมาชิกล้วนมีความต้องการที่จะมากู้เงินทั้งสิ้น เพราะการกู้เงินกับกลุ่มจะเสียดอกเบี้ยน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับการกู้เงินจากพ่อค้าหรือนายทุนที่มีอัตราดอกเบี้ยสูงกว่า ด้วยเหตุนี้การกู้เงินจึงเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ดึงดูดชาวบ้านให้เข้ามาเป็นสมาชิกกันมากขึ้นโดยเฉพาะเมื่อกิจการของกลุ่มได้ขยายบริการออกไปในระดับตำบลจำนวนสมาชิกก็เพิ่มมากขึ้นเรื่อยมา จากเดิมเมื่อแรกก่อตั้งมีเพียงประมาณ 30 คน แต่ปัจจุบันมีจำนวนสมาชิกถึง 241 คน เพราะรวมเอาชาวบ้านหมู่บ้านอื่นที่ไม่สามารถจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ได้มารวมเป็นกลุ่มเดียวกัน

ด้วยเหตุผลที่การกู้เงินเป็นแรงจูงใจที่สำคัญในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ ทำให้กลุ่มผู้นำบางคนใช้ช่องทางดังกล่าวเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำในคณะกรรมการอำนวยการ คือ กำนันและนายสมได้ระดมเงินทุนจำนวนมากเข้ามาซื้อหุ้นพิเศษ (การถือหุ้นในกลุ่มออมทรัพย์มีสองประเภทคือ หุ้นสามัญและหุ้นพิเศษ) เพื่อนำมาปล่อยยืมให้ชาวบ้านกู้

ทั้งนี้จำนวนเงินของนายสมซึ่งนำมาลงทุนมีประมาณ 5 แสนบาท ในขณะที่กำนันมีมากถึง 6-7 แสนบาท และเนื่องจากการแบ่งเงินปันผลคิดตามจำนวนหุ้นที่ถืออยู่จึงทำให้กำนันและนายสมได้รับเงินปันผลเป็นจำนวนมาก กล่าวได้ว่าเงินปันผลที่ได้รับนี้ก็คือ ดอกเบี้ยเงินกู้นั่นเอง อีกทั้งเงินที่นำมาลงทุนหากฝากไว้ในธนาคารพาณิชย์อาจต้องเสียภาษี แต่เมื่อนำเงินมาใช้ในกิจการดังกล่าวก็ไม่ต้องเสียภาษี กำนันและนายสมจึงได้รับประโยชน์เพิ่มมากขึ้น เหมือนกับที่ชาวบ้านเล่าว่า กลุ่มออมทรัพย์นี้ เป็นของนายทุนคนรวย ได้ดอกเบี้ยโดยไม่เสียภาษี

นอกจากกลุ่มผู้นำเหล่านี้จะนำเงินมาลงทุนเพื่อการกุศลแล้ว ยังนำไปลงทุนเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในกิจการอื่นอีก กิจการที่สำคัญและกระทำในนามของกลุ่มออมทรัพย์ก็คือ กิจการโรงสีกลุ่ม อันที่จริงความต้องการในการจัดตั้งโรงสีกลุ่มแต่เดิมนั้นมุ่งที่จะช่วยเหลือชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิก เพื่อมิให้ชาวบ้านถูกเอารัดเอาเปรียบในการนำข้าวไปสีที่โรงสี โดยจัดทำในรูปแบบของโรงสีเคลื่อนที่ ซึ่งจะไม่มีการคิดค่าสีแต่โรงสีข้าวแบบเคลื่อนที่จะได้ผลประโยชน์จากการเก็บปลายข้าวหรือรำเอาไว้เป็นค่าสี ส่วนข้าวที่สีแล้วก็จะ เป็นของชาวบ้านทั้งหมด โครงการจัดตั้งโรงสีในลักษณะเช่นนี้ ผู้ใหญ่บ้านกล่าวว่า เป็นโรงสีแบบพัฒนาที่ไม่ต้องการแสวงหากำไร แต่เป็นการช่วยเหลือชาวบ้าน ครั้นเมื่อจะมีการจัดตั้งโรงสีอย่างจริงจังในปลายปี พ.ศ. 2530 ก็ปรากฏว่า มีการสร้างเป็นโรงสีขนาดใหญ่ที่ทำในรูปแบบของการค้าแบบปัจจุบัน มีการรับซื้อข้าวเปลือก แล้วสีเป็นข้าวสาร เพื่อส่งไปขายที่ตลาดในกรุงเทพฯ ส่วนเงินนำมาลงทุนนั้นส่วนหนึ่งจะเป็นเงินของกลุ่มออมทรัพย์ที่ใช้วิธีการระดมหุ้นแบบพิเศษ ซึ่งมีจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มผู้นำอีกเช่นกัน ส่งผลให้กลุ่มผู้นำได้รับผลประโยชน์เพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่า การจัดตั้งโรงสีมิได้มีผลต่อการช่วยเหลือสมาชิกหรือชาวบ้านเลย หากแต่ถูกนำไปใช้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ให้กับกลุ่มของตน ดังเช่นการสร้างโรงสีแทนที่จะสร้างอยู่ในหมู่บ้าน (หมู่ 6) กลับไปสร้างอยู่ในหมู่บ้านอื่น คือหมู่ 13 จึงทำให้ชาวบ้านไม่ได้รับผลประโยชน์จากการสร้างโรงสี เหตุที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะผู้นำคนสำคัญคือ นายสมมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติในฐานะ เป็นน้องเขยของผู้ที่รับผิดชอบเรื่องโรงสีใน

ปัจจุบันคือ นายสอน รวมทั้งการจ้างผู้จัดการโรงสี เพื่อให้ควบคุมดูแลกิจการยังใช้ลูกของนายสอน เป็นผู้รับผิดชอบ ด้วยเหตุนี้โรงสีที่จัดตั้งจึงไม่ได้ตอบสนองต่อชาวบ้าน แต่กลับถูกกลุ่มผู้นำเอาไปแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองและพรรคพวกของตน อีกทั้งในความเป็นจริงชาวบ้านก็ไม่ยินยอมให้ผลผลิตไปขายให้กับโรงสีของกลุ่ม เพราะส่วนใหญ่ชาวบ้านจะมีโรงสีประจำในการขายผลผลิตอยู่แล้ว ดังนั้น ชาวบ้านจึงไม่ได้รับประโยชน์จากโรงสีกลุ่ม นอกจากเป็นการช่วยเหลือกลุ่มของตน กล่าวคือ โรงสีที่สร้างขึ้นใหม่นี้ เท่ากับ เป็นการขยายพลังการผลิตให้แก่ นายสอน ซึ่งมีโรงสีอยู่แล้ว แต่มีกำลังการผลิตน้อยกว่า

เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้ที่มิมีบทบาทในการบริหารงานของกลุ่มออมทรัพย์นั้น นอกจากผู้ใหญ่บ้านแล้ว บุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากก็คือ นายสม การตัดสินใจและการควบคุมดูแล โดยเฉพาะเรื่องการเงิน นายสมจะเป็นผู้อนุมัติแต่เพียงผู้เดียว หากเขาไม่เห็นชอบด้วย คนที่มาขอรุ้งก็จะไม่ได้ ส่วนการดำเนินงานของคณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ ในกลุ่มออมทรัพย์ นายสมก็จะมีส่วนในการคัดเลือกบุคคล เข้ามาร่วมงาน ยกเว้นเรื่องการเงินที่อยู่ในความรับผิดชอบของกำนันซึ่งจะมีภรรยาของกำนัน เป็นผู้ควบคุมการเงินทั้งหมดของกลุ่ม ด้วยเหตุนี้กำนันและนายสมจึงมีอิทธิพลต่อการดำเนินงานของกลุ่มเป็นอย่างมาก และยังสะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือในการแสวงหาผลประโยชน์ได้เป็นอย่างดี

ต่อมาในปีพ.ศ. 2530 กลุ่มออมทรัพย์ได้รับรางวัลชนะเลิศทั้งในระดับจังหวัดและระดับเขต ความขัดแย้งในบทบาทของผู้นำก็เริ่มปรากฏอย่างเด่นชัด กล่าวคือ หลังจากที่กลุ่มออมทรัพย์ได้รับรางวัลชนะเลิศแล้ว กำนันได้นำไปกล่าวอ้างว่าเป็นผลงานของตนเอง เพื่อขอรับรางวัลแทนทองคำทั้ง ๆ ที่ในความเป็นจริงชาวบ้านก็รู้ว่าเป็นผลงานของผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านที่ร่วมมือกันดำเนินงาน แต่ทว่ากำนันและทางอำเภอได้ร่วมมือกันขอรางวัลแทนทองคำให้แก่ตนเองเสียก่อน และเพื่อที่จะมีให้ผู้ใหญ่บ้านต้องเสียกำลังใจ กำนันและทางอำเภอได้มอบใบการปฏิบัติงานดีเด่น ให้แก่ผู้ใหญ่บ้าน เรื่องนี้ทั้งชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านต่างก็ไม่พอใจพฤติกรรมของกำนัน ในที่สุดกำนันก็ขอแทนทองคำให้ผู้ใหญ่บ้านในปีต่อมา เรื่องราวจึงได้ยุติลง

นอกจากนี้กำนันยังได้สร้างความไม่พอใจให้กับชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านอีกด้วยการแสวงหาผลประโยชน์จากโครงการพัฒนาหมู่บ้าน ตัวอย่างที่เห็นชัดก็คือ การสร้างลานตากข้าว เมื่อผู้ใหญ่บ้านได้นำเสนอโครงการลานตากข้าวให้สภาตำบลพิจารณา และได้รับการอนุมัติให้จัดสร้างตามแบบที่ได้มีการประชุมตกลงไว้ โดยมีกำนันในฐานะประธานสภาตำบล เป็นผู้จัดหาบริษัทให้มารับเหมาก่อสร้าง แต่ระหว่างที่ดำเนินการก่อสร้างพบว่า มิได้เป็นไปตามแบบที่กำหนดไว้ ชาวบ้านจึงมาบอกให้ผู้ใหญ่บ้านรับทราบ ผู้ใหญ่บ้านจึงไปขอใบโครงการจากกำนันมาตรวจสอบกำนันก็ไม่ยอมให้ ผู้ใหญ่บ้านต้องไปร้องเรียนที่อำเภอเพื่อให้ช่วยดำเนินการในเรื่องนี้ ในที่สุดนายอำเภอได้เรียกผู้ใหญ่บ้าน กำนัน และนายสมในฐานะเป็นกรรมการหมู่บ้านไปพบ และให้มีการแก้ไขในเวลาต่อมา เรื่องนี้ทำให้กำนันไม่ค่อยกล้าเข้ามาในหมู่บ้านอยู่เป็นเวลานาน เพราะชาวบ้านและผู้ใหญ่บ้านต่างก็ไม่พอใจการกระทำของกำนันเป็นอย่างมาก ผู้ใหญ่บ้านเล่าให้ฟังว่า การที่เหตุการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นก็เพราะ *กำนันหัก 20% ของราคาจ้าง ทำให้บริษัทรับเหมาต้องสร้างผิดแบบ*

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ แสดงให้เห็นว่า การที่รัฐเข้ามาพัฒนาหมู่บ้านนั้น เป็นการนำอุดมการณ์เข้าสู่หมู่บ้านตามที่ได้กำหนดขึ้นมา โดยที่ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดเลย จนเมื่อได้มีการดำเนินการ แล้วชาวบ้านจึงจะมีส่วนร่วมเพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้แม้ว่าจะมีสภาตำบลเป็นองค์กรที่จะดำเนินงาน เพื่อให้การพัฒนาแพร่กระจายไปทั่วทุกหมู่บ้าน แต่ตามความเป็นจริงนั้น การที่หมู่บ้านใดจะได้รับโครงการยังต้องอาศัยความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ในการที่จะแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน หากผู้ใดที่มีความขัดแย้งกับประธานสภาตำบลโอกาสที่จะได้รับโครงการก็จะน้อยลง และเมื่อการพัฒนาของรัฐถูกใช้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์จึงทำให้ชาวบ้านมิได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาของรัฐอย่างแท้จริง

จากกรณีตัวอย่างข้างต้นนี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ซึ่งยังปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคม ตัวอย่าง เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐกับชาวบ้าน ดังที่พบว่าการดำเนินงานของรัฐนั้นจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือของชาวบ้าน เพื่อให้งานบรรลุตามนโยบาย อันจะมี

ผลต่อหน้าที่การงานของคน ในเวลาเดียวกันเจ้าหน้าที่ของรัฐก็จะตอบแทนด้วยการให้รางวัลทั้งใน ส่วนรวมและส่วนบุคคล ในส่วนรวมได้แก่ การให้หมู่บ้านชนะการประกวด ซึ่งจะทำให้ชาวบ้านรู้สึก ภาคภูมิใจและ เป็นเกียรติแก่ชาวบ้านที่ได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาหมู่บ้านจนได้รับรางวัล ส่วนใน ระดับบุคคลคือ การให้รางวัลแทนทองคำแก่กำนันและผู้ใหญ่บ้านที่ได้ช่วยเหลือให้งานดำเนินไป ด้วยดีและประสบผลสำเร็จ อีกตัวอย่างหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์ก็คือ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มผู้นำหมู่บ้านกับชาวบ้านไม่ว่าจะเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือนายสม ที่สามารถดึงทรัพยากรจากภายนอกเข้ามาในหมู่บ้าน เพื่อที่จะนำมาพัฒนาหมู่บ้านให้เจริญก้าวหน้า ขึ้น อีกทั้งชาวบ้านก็จะได้รับประโยชน์จากการพัฒนาด้วย เช่น การสร้างถนน กลุ่มออมทรัพย์ เป็นต้น อันทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นผู้มีบุญคุณ (ผู้อุปถัมภ์) ต่อหมู่บ้าน แต่ภายใต้การ ดำเนินงาน กลุ่มคนเหล่านี้ก็แสวงหาผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าว ควบคู่ไปกับการสร้าง ความสัมพันธ์ในระบบอุปถัมภ์กับชาวบ้านให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น เช่น การนำเงินมาลงทุนให้ชาวบ้าน กู้เงิน เป็นต้น กลุ่มผู้นำเหล่านี้ก็มีมักจะกล่าวอ้างว่ากิจกรรมที่ดำเนินการมานี้เป็น การช่วยเหลือ ชาวบ้านทั้งสิ้นอันจะมีผลต่อความสำนึกในบุญคุณของชาวบ้าน ยังผลให้ชาวบ้านต้องตอบแทนบุญคุณ ด้วยการให้ความร่วมมือหรือให้การยอมรับนับถือต่อบุคคลเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม หลังจากหมู่บ้าน ชนะการประกวดก็มีคนจากภายนอกเข้ามาเยี่ยมชมกิจการของหมู่บ้าน ในตอนแรกชาวบ้านรู้สึกดีใจ ที่หมู่บ้านของตนมีหน้ามีตา เวลาแขกมาเยี่ยมก็จะมาคอยต้อนรับ แต่ครั้นนานวันเข้า ชาวบ้านก็ เริ่มรู้สึกเบื่อ เพราะทุกคนต่างก็มีภาระหน้าที่ของตน ด้วยเหตุนี้ในปัจจุบันจึงพบว่าชาวบ้าน ไม่ค่อยได้ออกมาต้อนรับ เหมือนดังแต่ก่อนแล้ว

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาหมู่บ้านให้ทันสมัยภายใต้นโยบายของรัฐได้มีส่วนทำให้สภาพ แวดล้อมของชุมชนต้องเปลี่ยนแปลงไป ศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาตนเองและความร่วมมือ ของชุมชนถูกนำไปใช้ เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ ดังนั้น การพัฒนาของรัฐที่มีต่อหมู่บ้าน ด้านหนึ่งเป็น เหมือนการตอกย้ำและครอบงำอุดมการณ์ทุนนิยมให้ฝังรากลึกลงในหมู่บ้าน เพราะ การพัฒนาหมู่บ้านนำมาซึ่งความสะดวกสบาย มีการติดต่อกับโลกภายนอกมากขึ้น ส่งผลให้ความเป็น ชุมชนต้องเสื่อมสลายไป อีกด้านหนึ่งก็เป็นความขัดแย้งระหว่างอุดมการณ์เก่าและอุดมการณ์ใหม่ ที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน